



การสร้างตัวละคร

การสร้างตัวละครในวรรณคดีเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้วรรณคดีที่ถว้บรรจงสร้างขึ้นบรรลุจุดหมาย ในการสร้างตัวละครนี้ ถว้จะต้องคำนึงถึงประเภทของวรรณคดีด้วย เช่น วรรณคดีละครในมีจุดหมายให้ผู้อ่านได้ชมลีลาการรำ การขับร้อง และความสง่างามเยยของตัวละคร ดังนั้น การสร้างตัวละครในวรรณคดีละครในจึงมักคำนึงถึงความสง่างามเยยสมภาคภูมิทั้งค่านกิริยา ท่าทาง และคำพูด และน่าจะมีลักษณะแตกต่างจากการสร้างตัวละครในบทละครนอก ทั้งนี้ เพราะ ละครนอกมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากละครในคั้งที่ มนตรี ตราโมท ได้กล่าวไว้ว่า

... เจื้อปนด้วยตลกขบขันโลกเอนต่าง ๆ บางคราวก็ถึงแก่หยาบโลน หากตอนใดมีช่องทางที่จะเล่นตลกได้ก็จะเล่นตลกอยู่ตรงนั้นนาน ๆ โดยมีคำนึงถึงการที่จะดำเนินเรื่องหรือเวลาอย่างไร แม้นบประเพณีก็อาจจะละทิ้งได้ เช่น คำท้าวพระยามหากษัตริย์ หรือนางพญาก็อาจเล่นตลกคลีทำที่หาต่าง ๆ ปะปนไปกับเสนาบริวารได้

และ เคนควง พุ่มศิริ ก็ได้กล่าวถึงละครนอกไว้ว่า

มนตรี ตราโมท, การละเล่นของไทย (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๘๗), หน้า ๘.

การแสดงเจตนาชอบขึ้นไปตลอดเนื้อเรื่อง
 แม้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของกษัตริย์ แต่ก็ไม่ถึง
 ชาติยศประเพณีเท่าใดนัก เช่น พระมหากษัตริย์
 หรือพระราชินีจะมาเล่นกับเสนาบดีคนเสมอ
 กันได้ โดยไม่คำนึงถึงฐานันดรศักดิ์ใด ๆ ทั้งนั้น

เนื่องจากละครนอกมีลักษณะดังกล่าว ดังนั้น ตัวละครในละครนอกจึง
 ควรจะต้องมีบทบาทในการสร้างความสนุกสนาน และตลกไปกษา แต่จากการศึกษา
 พระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิ ผู้วิจัยพบว่า ไม่จำเป็นที่ตัวละครทุกตัวจะ
 ต้องแสดงกิริยาตลกไปกษา ตัวละครบางตัวอาจจะไม่มีลักษณะเช่นนั้นเลยก็ได้

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การสร้างตัวละครในพระราชนิพนธ์ละคร
 นอกเรื่องควาวิ โดยจะแบ่งตัวละครออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังนี้

๓.๑ ตัวละครฝ่ายชาย

๓.๒ ตัวละครฝ่ายหญิง

๓.๑ ตัวละครฝ่ายชาย ในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิมีตัว
 ละครฝ่ายชายที่สำคัญ ๔ ตัว คือ ท้าวสนนุราช ควาวิ (ทลวิชัย และไวยทัต

ท้าวสนนุราช เป็นตัวละครที่เด่นในทางตลกขบขัน จะพบว่า
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระปรีชาสามารถสร้างบุคลิกลักษณะ
และบทบาทของท้าวสนนุราช กษัตริย์แห่งเมืองพัทวิสัย ที่มีพระชนมายุมากแต่ยัง
ความสนุกสนานให้แก่ชมละครนอกได้อย่างเหมาะสมตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่อง ทรง

* เคนดวง พุ่มศิริ, "ลักษณะละครไทย" (หมวดวิชาภาษาศาสตร์ คณะ
 อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร), หน้า ๔. (อัคราเนา).



บรรยายลักษณะของท้าวสันนุราชว่า

หน้าพระหนคบนกลางทางหัก
เกศาฟุ้งจะประปราย
พระเสวมือละสามสามเวลา
พอใจเกี้ยวผู้หญิงริงเรือ
ราวกับหนุ่มคลุมคลั่งนั่งบน
รำฟุ้งคะนึงคิดเป็นนิจไป

ดวงพระพักตร์เหี่ยวเห็นเส้นสาย
รูปกายชายจะพุ่มเนื้อ
ทรงกำดั่งวังชาประหลาดเหลือ
ผูกพันพันเมื่อไม่เบื่อใจ
จะหางามเล่นสักคนหนึ่งให้ได้
มิได้ว่างเว้นสักเวลา

การบรรยายบุคลิกลักษณะของท้าวสันนุราชข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความชราที่เห็น
ได้ชัดเจน คือ หน้าหัก และหน้าเหี่ยว ในขณะที่เดียวกันก็มีลักษณะบางประการตรง
กันข้ามกับความชรา คือ "เกศาฟุ้งจะประปราย" ตามปกติลักษณะของคนที่เริ่ม
จะประปรายควรจะปรากฏกับเด็กที่เริ่มจะเริ่มขึ้นมากกว่าที่จะปรากฏกับคนชรา
และการที่ท้าวสันนุราชจะ "ทรงกำดั่งวังชาประหลาดเหลือ" ก็เป็นบุคลิกที่เหลือ
เชื่อ เพราะคนที่จะมีกำดั่งมากน่าจะเป็นคนที่ยังอ่อนวัย หรือยังหนุ่มแน่นมากกว่า
นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังทรงสร้างท้าวสันนุราชให้มี
ลักษณะคล้ายกับคนหนุ่ม คือ พอใจเกี้ยวผู้หญิง แต่ในขณะที่เดียวกันท้าวสันนุราช
ก็มีลักษณะขัดแย้งกับความเป็นหนุ่มที่มักจะชอบบนอยู่เป็นนิจ ด้วยเหตุที่ชราวมัก
และไม่ยอมรับสภาพความชราดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้แสดงกิริยาชวนแกลการขบขัน
อยู่หลายตอน ทั้งนี้

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง,
หน้า ๔๘๘.

ลูบไล้สุคนธ์ปนปรุง
 หยิบภูษามาทรงแล้วลูบคลำ
 หมสื้ทับทิมกรองคลองคอ
 นั่งมองสองกระจกั้มละไม
 ผมเฝ้าพิศดูไม่สู้หงอก
 ถึงกระนั้น โฉมยงก็คงรัก

คมกุกลิ้นขึงหอมฉ่ำ
 ยกทองห้องข้าชอบพระทัย
 ใครคูกูหม่มฟ้อขึ้นหรือไม่
 ก็ยังไม่แกกระไรที่เคี้ยวหนัก
 เสี้ยสิ่ง เคี้ยวคอกแต่พันหัก
 แล้วทรงศักดิ์เสด็จจากแทนทอง^๑

ตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนที่ท้าวสันนุราช เตรียมตัวจะเข้าหานางจันท์สุตา เมื่อเห็น
 ตัวเองในกระจกั้มยังปฏิเสธความชรา ทั้ง ๆ ที่มีผมหงอก และพันหักแล้วก็ตาม

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงความชอบชราของท้าวสันนุราช คือ

บัดนั้น	เสนิกำนับรับสั่ง
ออกมาที่ทิมริมคลัง	เจีบหลังนั่งอิงพิงพนัก
บ่าวตะบันหมากส่งสงมาให้	เคี้ยวไม้ไต้พันฟางห่างหัก
ฉวยคนโทคีมน้ำจนสลัก	เปลื้องสมบั๊กเปี้ยกไปให้ทนาย
หยิบน้ำชามารินกินสองบ้าน	ตั้งพันภาณให้เสมียนเขียนหมาย
หมอเขาจะสะเคาะพระเคราะห์ร้าย	บอกอุบายมิให้ใครสงกา ^๒

ตอนนี้เป็นตอนที่ท้าวสันนุราชสั่ง เสนิจัดพิธีให้หมอทำเสน่ห์ให้นางจันท์สุตารักพระองค์
 จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงบรรยาย
 กิริยาชวนชราของท้าวสันนุราชว่า ท้าวสันนุราชชรามากถึงกับเคี้ยวหมากที่บ่าว

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๕.

"ตะบัน" ให้แล้วไม่ได้ ครั้นพระองค์ "ฉวย" (แทนที่จะหยิบ) คนโทน้ำขึ้นดื่ม ก็ต้องสลักเพราะความปกติควรจะรินน้ำจากคนโทใส่แก้วหรือถ้วยเสียก่อน แต่พระองค์กลับดื่มจากคนโทจนทำให้สลัก และน้ำที่สลักออกมาก็ยังไปเปียกสมบัติ จนทำให้พระองค์ต้อง "เปลื้อง" สมบัติให้ทนายค่อหน้าสาธาร์วณซึ่งไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง จากนั้นก็คืนน้ำชาถึงสองป้าน ลักษณะท่าทางที่ท้าวสันนุราชแสดงออกดังกล่าวนั้น ไม่สมกับฐานะแห่งความเป็นกษัตริย์ จึงทำให้ผู้ชมละครนอกเกิดอารมณ์ขันชวนสังเวชที่ได้เห็นกษัตริย์ซึ่งควรจะมีเกียรติสูงรอบคอบ กลับเป็นกษัตริย์ที่มีเกียรติไม่เหมาะสมในเรื่องเสื่อโคคำฉันท พระมหाराชครูบรรยายถึงท้าวศภูมิ (ท้าวสันนุราช) แต่เพียงว่า

ฝ่ายท้าวศภูมิม้าล	คราวญาคิกกิจการ
จะสมธิดาค่ายพลัน	
ว่านางหนุ่มหน้าพรายพรรณ	งามเงื่อนแจ่มจันทร์
ลอลอลองอรองค์	
กูไซ้เถ้าพอกหงอกหลง	พฤษางววยง
แลจึงบสบใจนาง	

จะเห็นได้ว่า แม่ท้าวศภูมิจะชราเช่นเดียวกับท้าวสันนุราช แต่ก็ได้แสดงกิริยาอันไม่เหมาะสมเหมือนท้าวสันนุราช

ลักษณะชวนขันของท้าวสันนุราชที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงบรรยายไว้ข้างต้นมีลักษณะไม่ซ้ำแบบกับการบรรยายลักษณะของกษัตริย์ที่ชวน

*เสื่อโคคำฉันท และอนิรุทธคำฉันท, หน้า ๔๘-๕๐.

ชั้นในบพระนครนอกเรื่องอื่น ๆ กล่าวคือ ท้าวแสนนุราชมีลักษณะที่ชวนให้ดูชมเกิดอารมณ์
ขันแถมสังเวชที่วางตัวไม่เหมาะสมกับฐานะ และยังคงหลงสตรีนลิ้มพระองควาขรา
มากแล้ว ส่วนกษัตริย์ในบพระนครนอกเรื่องอื่น ๆ จะแสดงกิริยาอาการคลกเพียง
 อย่างเดียว เช่น พระราชนิพนธ์บพระนครเรื่องสังข์ทองกล่าวถึงท้าวสามนต์
 กษัตริย์แห่งเมืองสามนต์คอนพระอินทร์ยกทัพมาล้อมเมืองว่า

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์ราชชนเรนทรสูร
หลับอยู่ไม่รู้ความมูล	แว่วเสียงสนมทูลก็ตกใจ
ผวาตื่นเห็นตัวยังมีเมีย	จัวเจียวโงกหงับหลับไปใหม่
.....
ท้าวสามนต์หวาดหวั่นพระทัย	เหลียวมาคว้าไค้ถามผู้ปุ่น
งกเงินเดินควนชวนชวน	เมียรุนหลังส่งตรงออกมา

และพระราชนิพนธ์บพระนครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ก็กล่าวถึงท้าวเสนาภูกุศลคอนไค้พบกับสังข์ศิลป์ชัยว่า

เมื่อนั้น	ท้าวเสนาภูกุศลยังสงสัย
แต่ขยับล้มล่อไม่ไว้ใจ	ถ้ามิใช่ลูกชายสืตายจริง
พระชวนเสนาในไปเพื่อนตัว	เขาสันหัวขัดขึ้นยืนนิ่ง
เข้าดูบหลังตั้งสอนวอนวิง	เอ็งอย่าทิ้งกุนจะแทนคุณ
.....

พระบาทสมเด็จพะพุทธเลิศหล้านภาลัย, บพระนครกรวม ๒ เรื่อง,

ขึ้นแจ้งเหตุภัยโคลกคลา
ปากบ่นบริกรรมทุกหายใจ

ออกจากพฤษภาสุเมษุมใหญ่
ตรงไปยังที่พระน่องยา^๑

การสร้างตัวละครในบทละครนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครที่เป็น
กษัตริย์ หรือนางกษัตริย์ให้มีลักษณะชวนชมชั้นเพื่อสร้างความสรรมาให้ผู้ชมนั้น
อาจจะเนื่องด้วยความสำเร็จ หรือมุขตลกเป็นทางออกของมนุษย์ที่จะพยายามระบาย
ออกมาในรูปของตัวละครที่สามัญชนมีอาจแต่ต้องได้ ด้วยเหตุที่มีฐานะสูงส่งกว่าคน
เช่น กษัตริย์หรือพระสงฆ์ ถึงจะเห็นตัวอย่างได้จากกษัตริย์ในเรื่องศรีธนญชัยที่
สร้างความชมชั้น และเสียดูให้แก่วรรณกษัตริย์หลายครั้ง^๒ หรือพระสงฆ์ที่สร้างความ
อภัยศอกสู่ให้ชาวบ้านได้พบเห็น^๓ แม้แต่ทางประเทศก็มีนิยายมุขตลกชวนชมชั้นที่ปรากฏ
กับกษัตริย์และบาทหลวง^๔ เช่นเดียวกันกับของไทย สาเหตุของมุขตลกที่เกิดขึ้นมี
ผู้วิเคราะห์ว่าเป็นเพราะ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

^๒ ฎุบายละเอียดใน พร พินยา, ศรีธนญชัย (พระนคร : สำนักพิมพ์
บรรณาการ, ๒๕๐๗).

^๓ ฎุบายละเอียดใน เวาน์ เพลงเออ (ผู้รวบรวม), ก้วยปัญญาและ
ความรัก นิทานชาวเมืองเหนือ (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๑๔).

^๔ ฎุบายละเอียดใน บอกรากจีโอ, บันเทิงทศวาร (พระนคร :
สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๔).

มุขตลกเป็นทางออกของมนุษย์อย่างหนึ่ง เป็นวิธีหา
อิสรภาพจากกรอบของกิจวัตรและประเพณี ซาหนึ่งหยั่ง
บนความจริง อีกซาหนึ่งทดลองหยั่งไปในสภาพที่แปลก
ออกไปเพื่อคนสิ่งใหม่ และระบายความคับข้องของบาง
ประการ^๑

ลักษณะชวนขันของท้าวสันนุราชยังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในคร่าว
ที่เก็บขอบบรรจุหม้อมไค้ ท้าวสันนุราชแสดงกิริยาอาการอย่างขาดสติเมื่อเห็น
นางพนักงานกลานเข้ามา พระองค์ก็

คอยชยกลดคอง คองนั่งไก่อ
คูนางห้ามแหนยั้งแต่นัก
ท้าวทอดนอบทองประคองไว้
ขึ้นจากเรือสุวรรณบรรจง

ยิ้มแย้มพยักหน้านางดักข
เห็นมิใช่บุคคูลูกขึ้นถูกกัก
ให้ละล้าละลักลิ้มองค
มิไค้ชำระสระสรง
เสด็จตรงมายังวังใน^๒

และ

แมนรูว่าอยู่บุรีไค้
ถึงจะเป็นกระไรก็ไม่ว่า
คิดละห้อยละเหี่ยเสียอารมณ์

พี่จะไปคิดตามเจ้าทรมาม
แต่ให้ไค้เห็นหน้าเจ้าของม
รองไห้รองหมไม่สมประคี่^๓

^๑ กิ่งแก้ว อัครดากร, วรรณกรรมจากบ้านใน (พระนคร : หน่วยศึกษา
นิเทศก กรมการฝึกหัดครู, ฉบับที่ ๑๑๓, ๒๕๑๓), หน้า ๕๕.

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกรวม ๖ เรื่อง,
หน้า ๕๕๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

อาการที่ท้าวสันนุราชพักหน้า ลอดคล้องใกล้กับนางพนักงาน กอดคอบดอง และ
กันแสงควยอยากเห็นนางดมหอม ก็แสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดว่า พระองค์ยังมีมา
ในเรื่องของสตรีเพศอยู่ นางคันธมาลีซึ่งเป็นมีเหตุจึงเข้าปลอมประโลม แต่ท้าว
สันนุราชกลับโกรธ และกล่าวว่า

ดูท้าวราวกับสาวแสด	ไม่เจียมตัวว่าแก่สักนิดหนึ่ง
แกลองมานั่ง เฝ้าทะเน้าทะนึ่ง	จะคอยหึงหวงข้าหรือว่าไร
นวยพระชรรุ่งนั่งกาะปลกปะเปลี้ย	พิโรธโกรธเมียดังเพลิงไหม้
สะอึกโคนสาวสรรคกำนัลใน	แค้นใจลุ่มลมไม่สมประดี ^๑

ท้าวสันนุราชโกรธนางคันธมาลีเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่มีกำลังแม้แต่เพียงจะนวย
พระชรรค์ และยังสะอึกนางกำนัลจนไม่สมประดี เมื่อรู้สึกตัวก็ยังพยายามให้ทหาร
ป่าวประกาศหาผู้ที่จะพานางมาถวายโดยสัญญาว่าจะตกรางวัลให้ ครั้นนายเสา
ทัตประสาทพานางมาถวาย ท้าวสันนุราชก็มีอาจเข้าใกล้นางได้ เพราะอำนาจ
แห่งความซื่อสัตย์ที่นางมีต่อควาจิณทำให้พระองค์เราร้อน ท้าวสันนุราชก็ยังไม่ละความ
พยายาม ใ้ให้ทหารไปหาผู้มีเวทมนตร์มาทำเสน่ห์ให้นางรัก แต่ก็ไม่ประสบผล
พระองค์เริ่มตระหนักว่าคงจะชราเกินไป จึงให้หาผู้มีวิชามาชุบตัวให้เป็นหนุ่ม โดย
สัญญาว่าจะแบ่งเมืองให้กึ่งหนึ่ง คังความว่า

คำวิพลางทางมีปัญชา	ตรัสสั่งเสนาคนสนิท
จงตีฆ้องร้องป่าวไปทั่วทิศ	หาผู้มีวิชาคุณ
จะให้ชุบรูปกูแก่ชรา	เป็นหนุ่มน้อยโสภาพึ่งแรกรุน
ถ้าสมคึกก็อย่าการูญ	จะแทนคุณแบ่งเมืองให้กึ่งกัน ^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๒.

น้อยหรือรูปร่างข้างกระไร
 หม่อมน้อยนารักหน้าหน้าหนอ
 ทวงที่ทอศกรอนละมุน

งามล้ำเหลือใจเจียวพอกคุณ
 ปากคอคิวดาเหมือนหน้าหุ่น
 ใหว้าวุ่นพิศवासเพียงชาติใจ^๑

อีกสิ่งหนึ่งที่ทำให้คำว่า เป็นพระเอก ก็คือ มีพระชรรค์พิเศษเป็นอาวุธสำคัญ ที่มี
 ความวิเศษเหนือพระชรรค์ธรรมดา คือ เมื่อกวักแกว่งจะหวัดให้เกิดไฟพรพลออก
ต่อสู้กับข้าศึกได้ ดังตอนที่คำว่า พระชรรค์ ออกรบกับ ไวยทัต

พระจึงตั้งจิตพิษฐาน	คิดถึงพระอาจารย์ณานกล้า
ข้าจะแกว่งพระชรรค์อันศักดิ์กา	ขอให้ เป็นโยธาออกต่อสู้
เสียงพลางทางแกว่งพระชรรค์ชัย	เป็นบุคคลพลไฟรุดลุก
ล้วนถือเครื่องศาสตราอาวุธ	เข้ารบรับสู้ประยุทธ์กับไฟ ^๒

นอกจากคำว่า จะมีความงามและมีพระชรรค์พิเศษแล้ว ก็ยังมีลักษณะ
 นิสัยที่น่าสนใจ ดังนี้

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๓.

มีความกล้าหาญ ลักษณะของพระเอกในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง มักจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ประการหนึ่งนอกเหนือจากความงาม คือ มีความกล้าหาญ ดังเรื่องเงาะป่า พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชมพละก็เป็นพระเอกที่มีความกล้าหาญขยันท้าภัยพิบัตินอกจากถูกงูกัดได้ บทละครนอกเรื่องอื่น ๆ พระเอกก็มักจะมีลักษณะกล้าหาญ เช่น พระสังข์ในพระราชนิพนธ์ บทละครนอกเรื่องสังข์ทองก็ออกศึกสู้กับพระอินทร์ด้วยความกล้าหาญ ดังความว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์คอยชั้ยรับไว้ได้
เคาะศึกตีทอปไปทันใด	สหสนันย์นกลอกกดับรับรอง
ต่างแวงวงคันคี่เป็นที่ท่า	ชันมามีปีเฑาะเคลาคลอง
เวียนวาววิ่งชิงคอง	เปลี่ยนท่าองเข้าออกหลอกล่อ ^๑

ขณะที่พระสังข์ตีศึกสู้กับพระอินทร์ด้วยความกล้าหาญและแคลวคล่องดังกล่าว หกเชย (ซึ่งมิใช่พระเอก) กลับมีกิริยาตรงกันข้ามกับพระสังข์ ดังความว่า

เมื่อนั้น	หกเชยตัวสั่นหัวนไหว
เข้าซ่อนคี่พิ้ววันกันไป	พลัดไพลไม่ขึ้นมาพันดิน
อาชาติแตกแตกกระแฉง	แต่เหนียวเหนียวเรียวแรงก็ซุกสิ้น
เรียกบาววังมำชอน้ำกิน	กมหน้าคุดินไม่เหลียวแล ^๒

พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิ คาวีเป็นพระเอกที่มีความกล้าหาญยิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำพูดของควาวิตอนหนึ่งว่า

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

คนเท่านั้นมันจะทำไม่ได้
 นกอินทรีมีฤทธิ์ทั้งสองตัว
 อายชี่รื้ออย่างนี้ที่ไหน
 ชี่เกียจกาแรงจะแย่งกิน

หรือเจ้าไม่เคยเห็นผีมือฉั่ว
 ยิงหันหัวซาคคินอยู่กลางคืน
 ประเดี๋ยวใจก็จะตายฉิบหายสิ้น
 เหมือนชีวิตbung รั้นลั่นทั้งนั้น^๑

และตอนที่รบกับไวยชัต คาวีก็แสดงความกล้าหาญ ดังความว่า

เมื่อนั้น
 หักโหมโรมรุกบุกบัน
 เฒ่าขึ้นยืนเหยียบเข่าชวา
 เเคลาะคล่องป้องมัดอาวุธ

พระคาวีฤทธิแรงแข็งขัน
 เป็นเชิงชั้นเดี่ยวล่อชอุบุทร
 เปลี่ยนท่าที่จับสัประบุทร
 อุตลุดเดี่ยวไต่กันไปมา^๒

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคาวีมีความกล้าหาญ ไม่ประหวั่นพรั่นพรึงกับ
 อันตราย ทั้งยังเป็นผู้มีฝีมือในเชิงรบ ความกล้าหาญของคาวีดังกล่าวนับว่าเป็น
 การสร้างเสริมบุคลิกภาพให้มีความเหมาะสมที่จะเป็นพระเอกหรือกษัตริย์ต่อไป

ไม่มีความรอบคอบ แม้ว่าคาวีจะมีความกล้าหาญ แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ทรงสร้างให้คาวีเป็นนครธรรมาคามีข้อบกพร่องในเรื่อง
 ความไม่รอบคอบ ด้วยเหตุที่คาวีรักและไวใจนางจันท์สุดามากเกินไป จึงทำให้คาวี
 ยอมบอกความลับแก่นางโดยไม่มีความยั้งคิด ดังตอนที่นางพยายามถามความลับเรื่อง
 ที่คาวีต้องเห็นพระขรรค์ตลอดเวลาเพื่อจะไปแกขอสงสัยของยายเข่าที่ศปประสาท
 คาวีก็บอกความลับแก่นางโดยไม่เฉลียวใจ หรือไตร่ตรองให้รอบคอบว่าจะป็นอันตราย^๑

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๘.

กับคนหรือไม่ว่า คาวีบอกนางว่า

พระขรรค์นี้พี่ฝังชีวิตไว้

ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา^๑

เมื่อความลับเรื่องพระขรรค์รู้ถึงยายเข่าที่ศปประสาท ยายเข่าก็ดวงให้คาวีจัดพิธี
มูรธาภิเษก และแอนำพระขรรค์ที่คาวีฝากไว้ไปเผาไฟจนคาวีเกือบจะเอาชีวิต
ไม่รอด

การที่คาวีเชื่อว่านางจันทสุดาจะรักษาคำสัตย์ไม่บอกความลับเรื่องพระ
ขรรค์แก่ใคร ก็อาจจะเป็นเพราะคาวีมีนิสัยชื่อ มองโลกในแง่ดี และไม่มี
รอบคอบ ทั้งยังคิดว่านางจันทสุดาจะเป็นหญิงที่ไว้ใจได้ ลักษณะนิสัยที่ชื่อ และ
เชื่อคนง่าย เชนนี้ก็มิปรากฏในพระราชนิพนธ์บทละครนอก เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ตอน
สังข์ศิลป์ชัยหลงเชื่อศรีสันทที่บอกให้วางศร และพระขรรค์ก่อนที่จะออกวิ่งเล่น จน
ในที่สุดถูกฉกฉกตกแหว ดังความว่า

เมื่อนั้น
ทำมารยาว่าแก่พระสังข์พด้น
เราจะวิ่งเต้นเล่นสนุก
จะถูกเนื้อถูกตัวพิกัดไป

ศรีสันทแสนกลคนขยัน
เจ้าถือศรพระขรรค์ไปทำไม
ฉวยลุ่มดุกพาดคพลั้งไม่ยั้งได้
วางไวเล่นแล้วจึงมาเอา

๑ ๔ คำ ๑

เมื่อนั้น
วางพระขรรค์ศรไว้ควยใจเบา

พระสังข์ศิลป์ชัยไม่รู้เท่า
ที่ริมเงื่อมเขาสำคัญตา^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๔-๕.

แม้ว่าสังข์ศิลาปีย์จะเชื่อคนง่ายเช่นเดียวกับควาวิ แต่เมื่อเทียบกันแล้วสังข์ศิลาปีย์
ยังเขาว์กว่าควาวิ ฉะนั้น ลักษณะนิสัยไม่รอบคอบของควาวิจึงเป็นจุดบกพร่องอย่าง
หนึ่งของกัศิริยี่ที่จะเป็นผู้นำรองบ้านเมือง

มีความอาฆาต ลักษณะนิสัยที่บกพร่องอีกอย่างหนึ่งของควาวิก็คือ อาฆาต
คนที่ทำให้เจ็บแค้น ดังจะเห็นได้จากคำพูดตอนที่ไถ่สติหลังจากที่พระหลวิชัยมาช่วย
แล้ว

น้องนี่โศกเงาเบาใจ

หลงไหลเล่ห์กลสตรี

จึงเอาความแค้นจนปลาย

บรรยายให้ฟังถวนถี่

ครั้งนั้นน้องแค้นแสนทวี

จะตามตักเกตุมันเสียบไว้^๑

และเมื่อพบตัวการที่ทำให้เกิดความเจ็บช้ำ ก็ย้ายเขาหักประสาท ควาวิก็คิดอาฆาต
ดังความว่า

เมื่อนั้น

พระควาวิคาดเคียดไม่เหือดหาย

คิดแค้นอี่เขาแสนร้าย

มากหมายจะทำให้หน้าใจ

จะผูกเขาเขียนจับนัยร้อย

ทบตอยให้หนักหนาไม่ปราศรัย

หึ่งเจ็ดโคตรเค้ามันเท่าไร

จะตักหัวเสียไม่ไวมัน^๒

หากพิจารณานิสัยของควาวิที่หลงเชื่อง่าย มีความอาฆาตแล้วก็จะเห็น
ได้ว่า ควาวิมิใช่เป็นเพียงตัวละครที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรง
สร้างขึ้นให้เป็นพระเอกของเรื่อง และเพื่อให้เรื่องดำเนินไปเท่านั้น แต่คงจะ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๓.

มีพระราชประสงค์ให้ลาวีเป็นตัวแทนของปวงชนที่มีทั้งความดี และไม่ได้อยู่ในตัว เพราะตามสภาพความเป็นจริงของมนุษย์ คงจะไม่มีใครเป็นคนดีพร้อม ฉะนั้น แม้ลาวีจะเป็นกษัตริย์ที่สูงส่ง แต่ก็ยังมีทั้งข้อดีและข้อเสียปรากฏอยู่ ลักษณะดังนี้เองที่ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ชมเห็นลาวีเป็นกษัตริย์ที่มีชีวิตจิตใจ มีลักษณะสมจริง เหมาะสมกับบทบาทของกษัตริย์ในละครนอกอย่างยิ่ง

(ทลวิชัย) ทลวิชัยมีบทบาทเป็น "พระรอง" ที่คอยช่วยเหลือพระเอก ในยามที่ตกอยู่ในอันตราย ในวรรณคดีไทย ผู้ช่วยพระเอกไม่จำเป็นต้องเป็นมนุษย์เสมอไป อาจจะเป็นเทวดาก็ได้ เช่น พระราชนิพนธ์มหัศจรรย์เรื่องสังข์ทอง ผู้ช่วยให้เจ้าเงาะเปิดเขยตัว คือ พระอินทร์ พระอินทร์ช่วยเจ้าเงาะด้วยการยกทัพมาล้อมเมืองสามนค และทำให้ศึกตี คังตัวอย่าง

แม่หนีไปช่วยจะม้วยมอด

ก้วยสังข์ทองไม้ดอกครูปเงาะป่า

จำจะยกพลพลเทวา

ลงไปล้อมพาราสามนคไว้

ชวนเจ้าธานีศึกตีพัน

น้ำน้ำมันจะสู้ใครได้

จะชู้ให้วังนกกตใจ

ออกไปหาบุตรสุดทอง

พระสังข์ครั้งนี้จะถอกเงาะ

งามเหมาะไม่มีเสมอสอง

พอตาจะได้เห็นเป็นรูปทอง

ทั้งทำนองเพลงคลีตีต่อพุทธ

การที่พระเอกมีผู้ช่วยเหลือเป็นมนุษย์นั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงจะเป็นพัฒนาการการสร้างตัวละครอย่างหนึ่ง กล่าวคือ แทนที่จะให้พระอินทร์ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์เข้ามามีบทบาท หรือมีส่วนช่วยเหลือพระเอกโดยไม่สมกับความเป็นจริง แต่จะเหมาะสมมากกว่าที่พระเอกเป็นมนุษย์ และมีมนุษย์เป็นผู้ช่วยเหลือ ในพระราช

นิพนธ์ทะเลทรนอกเรื่องคารวี ๒) หลวิชัยเป็นผู้ช่วยเหลือคารวีในคราวที่หลงกลตาย
 เสาทัพประสาธ มอบพระขรรค์ให้นางก่อนทำพิธีมูรธาภิเษก และเกือบจะเอาชีวิต
 ไม่รอดเนื่องจากยายเฒ่าเอาพระขรรค์ไปเผาไฟ แต่หลวิชัยก็ช่วยเหลือคารวีได้
 ทันห่วงที่ เพราะคอกบัวเลี้ยงหายเหี่ยว จึงรีบออกติดตาม และช่วยคารวีให้ฟื้น ดัง
 ความว่า

ครั้นคอยคลายววยความโศกศัลย์	จึงพิศดูพระขรรค์ชัยศรี
เป็นแก้วมอมขององค์	เห็นทีจะไม่ม้วยมรณา
จึงตั้งความสัจอธิษฐาน	เคชะคุณอาจารย์นาคกล้า
ขอให้องค์พระอนุชา	รอดชีพชีวาคืนคง
แล้วมัดเป้าชัศสีพระขรรค์แก้ว	ดวงแก้วสิ้นเจ้าชู้ลิ้ง
จึงเอาน้ำชำระรดองค์	ก็กลับฟื้นคืนองค์เป็นมา ^๑

และจากการศึกษาลักษณะนิสัยของหลวิชัยในฐานะที่มีบทบาทเป็นพระรองหรือผู้ช่วย
 คารวี ก็พอจะกล่าวแยกให้เห็นลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

รักน้อง ความรักที่หลวิชัยมีต่อคารวีจะเห็นได้ชัดในคราวที่คอกบัวเลี้ยง
 หายของหลวิชัยเหี่ยว หลวิชัยก็ออกติดตามหาคารวีทันทีโดยมิได้ห่วงใยบ้านเมือง
 หรือมเหสี และเมื่อพบคารวีนอนสลบอยู่ที่ริมฝั่งน้ำก็คิดว่าคารวีสิ้นชีวิตแล้ว จึงคร่ำ
 ครวญด้วยความรักว่า

โอ้อวอนิจจาพระน้องแก้ว	ทิ้งพี่เสียแล้วไปสู่อสุรรักษ์
เราไร้ศูริวงศพงศ์พันธุ์	ได้เห็นกันพี่น้องสองชาย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๙.

เกยร่วมโศกร่วมสุขทุกข์ยาก
 ไม่รู้เหตุสุดตนปลาย
 กรรมแล้วแก้ตาของพี่เอ๋ย
 ไร้พวงทางทรงโศกาลัย

มาตายจากพี่ไปน่าใจหาย
 เจ้ามวยมอควอควายด้วยอันใด
 ใครเลยจะช่วยแก้ไข
 สะอื้นไห้ไม่เป็นสมประดี^๑

และด้วยเหตุที่อุทวิชัยรักควายมาก จึงทำให้อุทวิชัยเป็นคนอาฆาต ต้องการแก้แค้น
 บุคคลที่ทำให้ควายต้อง เกือบสิ้นชีวิต ดังคำพูดของอุทวิชัยที่ว่า

ใครหนอสามารถอาจอง
 ดำงซึ่งพ้องชายกุวายปราง
 กุจะท่าหักแทนให้แสนสา

แกล้งมาจ่านงจงมลายู
 ไม่นานจะได้เห็นกัน
 แดเนื้อเกลือหาจนอาสัญ^๒

ครั้นควายนั้นก็เอาเหตุการณ์ให้อุทวิชัยฟัง
 น้อยหรืออี่เฝ้าเจ้าเล่ห์
 จะแก้แค้นแทนทำให้หน้าใจ

อุทวิชัยก็กล่าวอาฆาตอีกว่า
 โวเวพานางไปข้างไหน
 ตามไปฆ่าเสียให้วอกควาย^๓

จึงอาจกล่าวได้ว่า นอกเหนือจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 จะทรงกำหนดลักษณะเฉพาะ คือ ความรักและความอาฆาตให้อุทวิชัยเพื่อแสดงให้
 เห็นธรรมชาติจิตใจของมนุษย์แล้ว พระองค์ก็อาจจะมีพระราชประสงค์ให้เนื้อเรื่อง
 ของพระราชนิพนธ์บทละครนอก เรื่องควายชวนคิดตามต่อไปว่า อุทวิชัยจะแก้แค้นแทน
 ควายสำเร็จหรือไม่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๐.

มีความรอบคอบ แม้หฺลวิชัยจะมีความอาฆาต แต่ก็ยังมีความรอบคอบกว่า
 คาวี ความรอบคอบนี้เองที่เป็นส่วนช่วยให้หฺลวิชัยและคาวีรอดพ้นจากอันตราย ดังจะ
 ชี้ให้เห็นเป็นตอน ๆ คือ

๑. ตอนที่ทั้งสองออกเดินทางตามหนทางจันทสุคา หฺลวิชัยก็แปลงร่าง
 ตนเองเป็นคาบส และแปลงร่างคาวีให้หฺลวิชัยดู ดังความว่า

ที่จะจำแลงแปลงองค์	เป็นคาบสตรงดงคามาแต่ป่า
จะแปลงตัวเจ้าเทหฺลวิชัย	อยู่ในยามที่ยาจะพาไป ^๑

การที่หฺลวิชัยคิดแปลงตัวเป็นคาบส และแปลงตัวคาวีให้หฺลวิชัยดู เป็นการ
 หนทางจันทสุคาเห็นว่า เป็นผลดีหลายประการ ประการแรก การเป็นคาบสเดินทางไป
 ตามสถานที่ต่าง ๆ ย่อมปลอดภัย เพราะบุคคลที่พบเห็นย่อมจะเกิดความเลื่อมใสศรัทธา
 และให้การต้อนรับด้วยดี ประการที่สอง การแปลงคาวีให้หฺลวิชัยดูก็เป็น
 ความปลอดภัยแก่คาวีเอง ทั้งนี้เพราะถ้าทั้งสองเดินทางไปเมืองพัทวิสัยโดยไม่แปลง
 ตัว หากเผชิญหน้าเข้าทัพประสาทพบคาวีและจำไคว่ก็คือพระสวามีของนางจันทสุคา
 ก็อาจจะเข้ากราบทูลท้าวสันนุราชให้หาทางกำจัดคาวี ตรงกันข้ามการแปลงตัวเข้า
 มากครั้งนั้นก็สืบเป็นผลดี คือสามารถกำจัดศัตรูได้โดยไม่ทันรู้ตัว ดังตอนที่หฺลวิชัยอาสา
 ขุดท้าวสันนุราชให้เป็นหลุม และสามารถปลักท้าวสันนุราชตกลงในกองไฟแล้วนำคาวี
 ออกจากระการแทนโดยไม่มีผู้ใดสงสัย ประการสุดท้าย การแปลงตัวคาวีให้หฺล
 วิชัยดูในยามก็เป็นประโยชน์แก่คาวี กล่าวคือ คาวีเพิ่งฟื้นขึ้นหลังจากที่หฺลวิชัยได้
 ช่วยชีวิตไว้ ขณะนั้นคาวีอาจจะยังไม่มื่กำลังพอจะเดินทางตามหนทางจันทสุคา ฉะนั้น
 การที่คาวีได้อยู่ในยามของหฺลวิชัย จึงช่วยถนอมกำลังไว้เพื่อต่อสู้กับศัตรูในยามคับขัน

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๑.

๒. ทอนคำวิปโลมเป็นท้าวสันนุราชออกว่าราชการ นางคันธมาลีสำคัญ
นิทรา คือ ท้าวสันนุราชชุมตัวเป็นหนุ่ม นางจึงเลียมเคียงให้คำวีมีความสมัครรักใคร่
แต่คำวีมิไคยินยอมพร้อมใจด้วย (หลวิชัยเห็นเหตุการณ์เป็นดังนั้นจึง

สะกิดองค์อนุชาแล้วว่าไป	อิจัญไรมันจะทำให้รำคาญ
เจ้าจงหายพักเสียสักนิก	ป้องบิตอย่าให้ความฟุ้งซ่าน
ถึงเขาแก่แต่ยังไม่เกินการ	จงคิดอ่านหวานล่อมไว้ให้ดี ^๑

และหลังจากที่นางคันธมาลีกับนางจันทสุภาหะเลาะวิวาทกันด้วยความหึงหวงแล้ว
(หลวิชัยก็เตือนสติคำวีอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า

อุคสาห์แข็งขึ้นใจไปดองดู	ที่เห็นจะไม่สู้กระไรนัก
จงทำให้ยมเลียมเลี้ยวเกี่ยวพาน	จงอ่อนอ่อนหวานอย่าหาเหตุหัก
ว่าจะซุบขึ้นให้วีไลลักษณ์	เห็นมันจักลุ่มหลงปลงวิญญาณ ^๒

ความคิดอันรอบคอบของหลวิชัยทั้งสองครั้งนี้นับว่าเป็นผลดี กล่าวคือ หากคำวีแสดง
อาการเพิกเฉยกับนางคันธมาลีก็อาจจะทำให้นางเสียใจ แต่หลวิชัยก็ตระหนักถึง
ความคั่งกล่าว จึงแนะนำให้คำวีปฏิบัติเสมือนหนึ่งท้าวสันนุราชที่ยังคงมีความรักนาง
และยังออกอุบายให้คำวีชวนนางซุบตัวให้เป็นสาวด้วยหวังว่าจะลอบฆ่านางได้เป็นผล
สำเร็จอย่างที่เคยกระทำกับท้าวสันนุราชมาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในวรรณคดีไทยเรื่องลิลิตเพชรมงกุฎ ผู้ช่วยพระเอก คือ
พจนศรี ก็มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด และรอบคอบเช่นเดียวกับหลวิชัย ดังจะยกตัวอย่าง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๔.

ให้เห็น คังที

ตอนที่แสดงให้เห็นว่าพุทธศรมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ก็ตอนที่เจ้าชายเพชร
มงกุฎไม่อาจจะทรงแก้ปริศนาของพระราชธิดาของท้าวพันนคราฯ จึงเล่าปริศนาให้
พุทธศรมฟัง พุทธศรมกล่าวแก้ปริศนาได้ว่า

... ซึ่งบุบผปัทมา เกิดบุปผาเวียงนเคียร บอภมณเพียร
แหงหัน ว่าเจ็ดชั้นปรวสาท ซึ่งบุปผชาติทศกัณฐกรณ บอภ
สำคัญนามเมือง ชื่อกรรณเรื้องบุรี ซึ่งเพี้ยบ้านบุปผา
แนะนำราคาปิตุรงค์ พระองค์ชื่อพันนคราฯ ซึ่งยกาชาติจุมพิต,
นางโครุชิตชมไท อันคอกไม้บรรทtib กับอุราแนบเนื้อ
คือโครรวมรสเกือ กับท้าวเสวยรมย์^๑

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นความรอบคอบของพุทธศรมก็คือ เมื่อเจ้าชายเพชรมงกุฎกลับ
จากปราสาทของพระราชธิดาพร้อมด้วยอาหารที่นางฝากมาให้พุทธศรม พุทธศรมเกิด
เฉลียวใจว่านางคงจะมีใคมีเจตนาดี คังนั้น พุทธศรมจึง

... ปั้นอาหารกระปัด จึงแสรงชคให้สวา สุนชา-
เสพยโกชน ยาพิษโสศสามาถุ สุนชลาญชิต^๒

จึงเห็นได้ว่าผู้ช่วยพระเอกมักจะเป็นผู้มีเฉลียวฉลาด รอบคอบจนอาจ
กล่าวได้ว่ามีความเฉลียวฉลาดมากกว่าพระเอก และที่กวีกำหนดบทบาทให้ผู้ช่วย
พระเอกมีความเก่งกาจก็เพื่อให้ช่วยไขปัญหา หรือปกป้องอันตรายอันจะเกิดขึ้นกับ
พระเอกในภาวะคับขัน และอีกประการหนึ่ง คนไทยมักจะพอใจที่ได้อ่านวรรณคดี
หรือชมการแสดงที่พระเอกมีรูปร่างมากกว่าที่จะได้ชมพระเอกที่รูปไม่งามแต่มี

^๑เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน),
พิมพ์ครั้งที่ ๓. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๘๗.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

ความสามารถ เมื่อเป็นเช่นนี้ กวีจึงมักกำหนดให้พระเอกมีรูปร่าง ส่วนความสามารถจึงตกเป็นของผู้อยู่ช่วยพระเอก^๑ เพื่อให้ผู้อ่านและผู้ชมเกิดความพึงใจ

นอกเหนือจากลักษณะของตัวละครซึ่งกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า ขณะที่ตัวละครพลอมตัว เป็นเหตุอยู่ในวังประพาศตัวไม่เหมาะสม กล่าวคือ ตามปกติ ผู้ประพาศธรรมย่อมไม่บังควรจะยุ่งเกี่ยวกับทางโลก และควรตั้งอยู่ในสันติ แต่เมื่อถูกตัวละครถูกนางคันธมาลีแกล้งกล่าวหา เสียคิดว่าไม่ควรจะกีดขวางความสุขของ ท้าวสันนุราชกับนางจันทสุภา แทนที่ฤๅษีจะมีสันติ ก็กลับกล่าวยอนนางว่า

ข้าสาวชาวแม่แอ้อ์ค้อย	ไม่อภัยศอกสูเขามั่ง
ท้าวโยมก็เป็นใหญ่อยู่ในวัง	มาอ้ออึงตึงตึงตึงโหมโรง
เป็นถึงเมียท้าวเมียพระยา	ไม่ไวยศไวยสง่าอาโอง
อะไรนี้แกเฒ่าจะเข้าโอง	โหมโหมปากโป้งโองอึง
จงคิดอนิจจังหัง รูปหาม	นันทันแน่มันถวมชาวถึง
ไม่พอที่จะหุนหันคันคัง	โกรชชิงหิงหวงช่วงชิง
แน้นใครไต่ยีนจะนิเทา	พลอยอายชายหน้าเพื่อนผู้หญิง
เอ็นคูกอกจึงห้ามเป็นความจริง	นิงนิง เสียมั่งนิงลงยาย ^๒

^๑ การกำหนดบทบาทดังกล่าวไม่แน่นอนเสมอไป บางครั้งกวีก็กำหนดให้พระเอกมีรูปร่างและมีความสามารถครบถ้วน เช่น ตุนแผนในเรื่องขุนช้างขุนแผน แต่ก็มีความสามารถดีบางเรื่องที่พระเอกมีรูปร่าง แต่มีความสามารถน้อย เช่น เจ้าชายเพชรมงกุฎ ในเรื่องลิลิตเพชรมงกุฎ เป็นคน

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง, หน้า ๕๕๗.

และ

มึงจะลงนรกหกคะเมน
 กูเป็นนายชีไพร
 หากเพียรบำเพ็ญเคร่งครัด
 จะมาหยิมยกโทษโทษซึ่ง
 ไซ้คนไปนิมนต์กูเข้ามา
 แต่แรกคิดจะชูปให้มึงมั่ง
 หฤโหดโหดเฉาเมาบัว

ตกต่ำใต้ถนแหวัด
 อยู่ในเมตตาสมาบัติ
 ไม่อัสจอาชรมณินทา
 เป็นเหตุเพราะมึงมึงสิไม่ว่า
 ปราบรณจะใครให้ชูปตัว
 เคี้ยววันซึ่งน้ำหน้ากระลาหัว
 ไม่เจียมตัวว่าแกกอกแกไป^๑

จากคำพูดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ฤๅษีหลวิชัยขาดความอดกลั้น ซึ่งมีชีวิตวัย
 ของนักพรต แต่หากพิจารณาส่วนงานการ โค้ดบอย่างเผ็ดร้อนในตอนนั้นก็อาจกล่าวได้
 ว่าเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการแสดงละครนอกที่ตองการให้ผู้ชมสนุกสนานและสะใจ
 โดยไม่คำนึงว่าตัวละครจะอยู่ในฐานะใด ฉะนั้น ฤๅษีหลวิชัยจึงเป็นตัวละครที่สนอง
 ความประสงค์ของผู้ชมละครนอก และยังเป็นตัวละครที่มีความรักและความอาสารอีก
 ภาย

ไวยัตต์ ไวยัตต์เป็นตัวละครที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรง
 สร้างเพิ่มเติมขึ้นจากเรื่องเสื่อโคคำฉันท ไวยัตต์เป็นหลานของนางคันธมาลี ไวยัตต์
 ช่วยเหลือนางอย่างเต็มกำลังโดยมิได้คิดถึงความเหนื่อยยาก และเจ็บแค้นแทนท้าว
 สันนุราชที่เสียบุควา ภูณลักคอกองไฟ ไวยัตต์ชี้หน้าควาวิและกล่าวว่า

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๘.

...แหวย้ายคนร้าย	มาปลอมเป็นเจ้านายไม่อายใจ
ตัวมึงชาวคองฟงพี	ชื่อว่าควาจริงหรือไม่
มาดวงตุงกูเข้าเผาไฟ	มีไถ่ย่าเียงเกรงกลัว
กูอยู่เต็มอกจึงยกทัพ	จะมาล้อมจับมึงคนชั่ว ^๑

และจากการศึกษาลักษณะของไวยัตต์จากพระราชนิพนธ์มหาดุริยางค์เรื่องควา ทำให้เห็นว่า ไวยัตต์มีความพองตัว ซึ่งจะเห็นได้อย่างเด่นชัดในตอนที่ยายเผา ที่ประสานาสารของนางคันธมาลีไปให้ไวยัตต์ เมื่ออ่านสารจบ ไวยัตต์ก็หันหน้าจนยายเผาต้องเตือนสติความเก้งกาจของควาเพื่อมิให้ไวยัตต์ประมาท แต่ไวยัตต์กลับตอบว่า

.....	ข้าเคยพบรบศึกมาหลายยก
จะเข้าออกยกยอนผอนปรน	เล่ห์กลเราน้อย่าวิตก
ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก	ได้เรียนไว้ในอกสรวทัก ^๒

และอีกตอนหนึ่ง คือ ตอนไวยัตต์เรียกประชุมเหล่าทหาร ก็กล่าวว่า

เรานัดกันวันนี้ให้พร้อม	จะไปล้อมปราสาทราชฐาน
จับอ้ายทรชนคนพาล	จงจำทำประจานให้สาใจ
ทำไมกับศัตรูมันผู้เดียว	จะรบรบขับเคี่ยวที่ไหนได้ ^๓

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๖.

ความหงุดหงิดของไวยัตติงกล่าวอาจจะเนื่องมาจาก

๑. ความเจ็บแค้น เนื่องจากไวยัตติรักพวกพ้อง เมื่อนางค้นคว้าถึงต้อง
ได้รับความเจ็บแค้นที่ท้าวสันนุราชถูกคว่ำครวญ ไวยัตติทราบข่าวก็มีความ
เจ็บแค้น จึงประกาศว่าจะฆ่าคว่ำครวญโดยมิได้ใคร่ทรง หรือฟังคำทัดทานของยาย
เฉาแต่ประการใด

๒. ประสบการณ์ในการรบ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของไวยัตติที่ว่า

.....	ข้าเคยพบรบศึกมาหลายยก
จะเข้ ออกยกยอกยอนผอนปรน	เส้หลักเราน้อย่าวิตก
ทั้งพิชัยสงครามสามก๊ก	ได้เรียนไว้ในเอกสารพิศ*

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นว่า นอกจากไวยัตติจะมีประสบการณ์ในการรบแล้ว
ไวยัตติยังรอบรู้ตำรับตำราเกี่ยวกับการรบเป็นอย่างดี ดังนั้น จึงมีความมั่นใจและ
ทงกัว่า คนจะต้องมีชัยชนะ

ความหงุดหงิดของไวยัตติมิได้เป็นผลดี แต่กลับนำความหายนะมาสู่ไวยัตติ
ในภายหลัง กล่าวคือ เมื่อไวยัตติรบกับคว่ำครวญ ไวยัตติก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จนถึงกับ

สุดสิ้นกำลังวังชา	อนระอาเหนื่อยเหน็ดเข็ดมีมือ
ไม่อาจยู่รบรับสัประยุทธ์	ทั้งสาตราอาวุธออกวิ่งคือ
บ่าวไพร่ใหญ่่น้อยพลอยแตกสือ	ถึงฮ้อไปทิ้งวังใน ^๒

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ไวยัตต์เป็นคนที่ "คี่แต่ปาก" เพราะเมื่อถึงคราว
 อับจนก็ไม่นึกถึงศักดิ์ศรีของความเป็นนักรบที่จะต้องยืนหยัดต่อสู้กับศัตรู แต่ไวยัตต์
 กลับเป็นนักรบ หรือแม่ทัพที่แสดงอาการ "วิ่งต้อ" เพื่อเอาตัวรอดจนทำให้กองทัพ
 เกิดระส่ำระสาย กิริยา "วิ่งต้อ" ของไวยัตต์เป็นสิ่งที่ผู้ชมละครนอกคาดไม่
 ถึงว่า คนที่มีฝีมือ และเคยทงตัวสปรมาทความาแล้วจะเป็นคังนั้น ฉากการ
 รุบระหว่างควากับไวยัตต์ ซึ่งควรจะเป็นฉากที่ชวนตื่นเต้น จึงกลับเป็นฉากที่ทำให้
 ผู้ชมละครนอกเกิดอารมณ์ขันแกมสังเวชที่เห็นไวยัตต์แสดงกิริยาคังกล่าว ในตอน
 ท้ายไวยัตต์ถูกจับได้ จึงกล่าวกับควาวัวว่า

ซึ่งหยาบข่าวว่าชานพระเฒ่านเกล้า	เพราะมัวเมาไม่ให้ออหัง
จงไปรคยกลโทษข้าสักครั้ง	ถ้าทำอีกทีหลังให้คัดคอ ^๑

คำพูดที่ไวยัตต์กล่าวกับควาวัวแสดงให้เห็นว่าไวยัตต์ส่วนนักนึกที่ไถ่หลวงเกินควาวัว และ
 เกิดความกลัวตายโดยให้สัญญาว่าถ้าทำผิดอีกก็จะให้ประหารชีวิต การอ่อนวอน
 ขอชีวิตของไวยัตต์ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผิดวิสัยของนักรบ ทั้งยังเป็นกรหมิ่นเกียรติศักดิ์
 ของตนเองอีกด้วย แม้ว่าไวยัตต์จะสำนึกผิดแล้วก็ตาม ควาวัวก็มีได้ให้อภัย และยังมี
 บัญชาให้เสนา

จงจงจำชื่อคาพาตัว	ตระเวนไปให้ทั่วเขตขัณฑ์
ทั้งทางเรือทางบกสักหกวัน	แล้วพิฆาตพาทันให้บรรลัย ^๒

การที่ควาวัวตัดสินใจประหารชีวิตไวยัตต์และผู้สมรู้ร่วมคิดในครั้งนี้ อาจจะ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๖.

เป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระราชประสงค์ที่จะแสดงให้
เห็นถึง

๑. การปกครอง ในการปกครองบ้านเมือง หากผู้ปกครองมีบุคคลที่
คอยคิดทำร้ายก็จะทำให้การปกครองไม่ราบรื่น เพราะจะต้องคอยระวังศัตรูถึงสอง
ทาง คือ ศัตรูภายใน และ ศัตรูภายนอก ฉะนั้น การที่กล่าวถึงศิโรตศินใจประหารชีวิต
ไวยทัต นางคันทมาลี และยายเฒ่าที่ประสาธ จึงเท่ากับเป็นการตัดไฟแต่ต้นลม

๒. กฎแห่งกรรม พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระราช
ประสงค์ให้ผู้ชมละครนอกได้ข้อคิดที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทั้งที่ไวยทัต นาง
คันทมาลี และยายเฒ่าที่ประสาธพยายามร่วมมือกันฆ่าควาวิ แต่ผลที่สุดทั้งสามก็
ต้องจบชีวิตลงอย่างอนาถิ

๓. คนคู่สะใจ ตามปกติวิสัยของผู้ชมละคร หรือผู้อ่านวรรณคดีมักจะ
เกลียดชังตัวละครที่คิดจะทำลายตัวเอกของเรื่อง ฉะนั้น ตอนท้ายของพระราช
นิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวิ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรง
กำหนดให้ทั้งสามคนจบชีวิตลงเพื่อให้ผู้ชมละครเกิดความสะใจที่ได้เห็นผู้ร้ายตาย
อย่างสาสมกับกรรมชั่วที่ได้ก่อไว้

เป็นที่น่าสังเกตว่า ไวยทัตเป็นตัวละครที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภาลัยทรงสร้างเพิ่มเติมขึ้นจากตัวละครในเรื่องเสื่อโคค่านันท์ของพระมหาราชครู
ทั้งนี้อาจมีพระราชประสงค์ที่จะ

๑. เพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน ดังจะเห็นได้จากกิริยาท่าทาง
ของไวยทัตในคราวออกรบกับควาวิ

เมื่อนั้น
 สุกสันกำลังวังชา
 ไม่อาจอยู่บริบูรณ์
 บ่าวไพร่ใหญ่พลอยแตกฮือ

ไวยัตถ์ยืนพรันหนักหนา
 ออระอาเหนื่อยเห็นเค็ชฌีมือ
 ทั้งสาตราอาวูธออกวิ่งต่อ
 อิงอ้อไปทั้งวังใน

๒. เพื่อให้เนื้อเรื่องเข้มข้น ในเรื่องเสื่อโคคำฉันท เมื่อควาวิได้พบกับนางจันทร์แล้ว ทั้งสองก็ครองเมืองด้วยความสุข แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงเพิ่มเติมเนื้อเรื่องการรบระหว่างควาวิกับไวยัตถ์ เพื่อให้ผู้ชมเกิดความตื่นตาตื่นใจ และยังมีผลทำให้ผู้ชมได้รับคติสอนใจในตอนท้ายเรื่องว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๓. เพื่อเสริมให้ควาวิเด่น หากพิจารณาเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะของควาวิและไวยัตถ์ในการเป็นผู้นำกองทัพ ก็จะทำให้เห็นว่า ควาวิมีความสุขุม องอาจ และกล้าหาญกว่า ในขณะที่ไวยัตถ์มีแต่ความทงตัว และฉลาดกลัวเมื่อมีภัยมาถึง บุคลิกลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ผู้ชมละครนอกรู้สึกชื่นชมและยกย่องควาวิ และทำให้ควาวิเป็นตัวละครเด่นยิ่งขึ้น

จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระปรีชาสามารถในการสร้างไวยัตถ์ให้เป็นตัวละครที่เหมาะสมกับบทละครนอกเรื่องควาวิ ทั้งในด้านที่สร้างความตื่นเต้น ความสนุกสนานแก่ผู้ชมเป็นอย่างยิ่ง

๓.๒ ตัวละครฝ่ายหญิง ในบทละครนอกเรื่องควาวิมีตัวละครฝ่ายหญิงที่

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๘.

สำคัญ ๓ ตัว คือ นางจันทสุภา นางกัมธมาลี และยายเฉาที่ตีประสาท

นางจันทสุภา นางจันทสุภาเป็นนางเอกของพระราชนิพนธ์ตัวละครนอกเรื่องควา นางมีลักษณะพิเศษนอกเหนือจากความงามตามแบบฉบับของนางเอกในวรรณคดีไทย คือ มีผมหอม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นบุญญาธิการของนาง (ในวรรณคดีไทยความมีบุญญาธิการมักจะปรากฏกับตัวละคร เช่น พระสังข์มีรูปทองอิเหนามีกรีฑ พระรามมีศร เป็นต้น) ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะกวีต้องการให้นางจันทสุภามีลักษณะเด่นกว่าตัวนางเรื่องอื่น ๆ ก็ได้ นอกเหนือจากการมีผมหอมแล้วนางยังมีบุญญาธิการอีกอย่างหนึ่งคือ ถ้ามีผู้ประสงค์ร้ายจะแตะต้องตัวนาง ผู้นั้นจะเกิดความเรารอนจนไม่อาจจะแตะต้องไคเพราะความซื่อสัตย์รักเดียวของนาง ถึงตอนที่ท้าวสันนุราชพยายามจะแตะต้องตัวนาง แต่ก็ไม่สำเร็จ ดังนี้

ว่าพลงทางชัยจะบุกยื้อ

เลียมลองต้องถือไม้ฮ้อสั้น

เดชะความสัตย์ของนางนั้น

ทรงธรรมร่อนรนกระวนกระวาย

และจากการศึกษาพระราชนิพนธ์ตัวละครนอกเรื่องควา ผู้วิจัยพบว่านางมีลักษณะนิสัยที่น่าสนใจ ดังนี้

มีความรักที่มั่นคง หากพิจารณาคำนิยมในสังคมไทยเกี่ยวกับเรื่องสตรีข้อหนึ่ง ก็คือ นิยมชมชอบหญิงที่มีสามีเพียงคนเดียว หญิงคนใดมีสามีมากกว่าหนึ่งคน จะถูกประณามว่าเป็นหญิงชั่ว ไม่ควรคบหาสมาคมด้วย คำนิยมดังกล่าวจะเห็นได้จากภาพสะท้อนทางสังคมจากวรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน และเรื่องกาเกี เรื่องขุนช้างขุนแผน นางวันทองได้ชื่อว่า เป็นหญิงสองใจเพราะมีสามี

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๑.

๒ คน คือ ชุนแฉนและชุนซ้าง ในคอนท้ายเรื่องนางไม่อาจตัดสินใจไ้ว่าจะเลือก
อยู่กับใคร พระพันวษาจึงทรงปรึกษานางว่า

แต่ใจสั้วมันยังมีที่นิยม	สมาคมนักแต่ถึงถุกุมัน
มิ่งนัถอยยิ่งกว่าถอยฮัท้ายเมือง	จะเอาเรื่องไม่ไ้สักสิ่งสรรพ
ละโมบมากคณหาคาเป็นมัน	สักร้อยพันในมิ่งไม่ถึงใจ
ว่าหญิงซั้วตัวยังคราวละคนเคี้ยว	หาตามคตมกันเกกรียวเหมือนมิ่งไม่

เรื่องกาก็ นางกาก็ไ้ชื่อว่า เป็นหญิงหลายใจ เพราะมีสามีหลายคน
คือ ท้าวพรหมทัต พญาครุฑ คนธรรพ์ เป็นต้น

นางวันทองและนางกาก็ คือ ภาพสะท้อนกานนิยมในสังคมไทยไ้เป็น
อย่างไ้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่นิยมยกย่องหญิงที่มีสามีหลายคน ตรงกันข้ามจะ
ยกย่องหญิงที่มีใจเดียว และจงรักภักดีต่อสามีไม่ว่าสามีจะตกอยู่ในสภาพใดก็ตาม
ถึงจะเห็นตัวอย่างไ้จากวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น นางสีดาจากเรื่องรามเกียรติ์
นางมัทรีจากเรื่องมหาเวสสันดรชาดก

นางสีดา แม้นางจะถูกทศกัณฐ์ลักพาไปเมืองลงกาเป็นเวลานาน และ
ไ้ได้รับความสุขสบายทุกอย่าง แต่นางก็ยังมีความรักที่มั่นคงต่อพระรามเพียงผู้เดียว
ทศกัณฐ์เคยพยายามหวานลอมนางโดยสัญญาว่าจะยกย่องไ้นางเป็นอัครมเหสี ถึง
ความว่า

ขอเชิญเจ้าเขาวยกคตวงใจ	เข้าในนิเวศน์วังจันทน์
ประกอบคตวยไ้สุรย์สมบัติ	ตั้งมหาสุทัศน์เมืองสวรรค์

*กรมศิลปากร, เสภาเรื่องชุนซ้างชุนแฉน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. (พระนคร :
สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๘๖๖.

พร้อมหมู่สนมกำนัล
จะเลี้ยงเจ้าเป็นพระมเหสี
ใหญ่กว่าอนงค์บริวาร

แปดหมื่นสี่พันนางควาญ
ร่วมที่เสวตฉัตรฉายฉาน
เขาวมาลย์จงได้เมตตา^๑



และแทนที่นางสีดาจะยินดี ก็กลับกล่าวว่า

อันตัวของมิ่งนี้ทรลักษณ์
วันเมื่อไปลักกูมานี้
แมนชาจะม้วยบรรลัย

สืบเศียรสืบพัศตร์จะปลิวไป
หากว่ารีบหนีมาได้
ควยแสงศรชัยพระจักรา^๒

นางมัทรี ก็มีความรักที่มั่นคงต่อพระเวสสันดร แม่พระเวสสันดรจะถูก
เนรเทศไปจากเมือง แต่นางก็ยังขอตามเสด็จพระเวสสันดร โดยไม่คิดถึงความ
ยากลำบาก ทั้งความว่า

...ถึงพระรวมเกล้าปกเกล้าเสด็จจรุเรศไรราชสุริยวงศ์
จะบุกป่าฝ่าดงไปแห่งใด ข้าพระบาทจะตามเสด็จไป
ไม่ขออยู่ จะเอาชีวิตและกายนี้ไปสู่นองพระคุณ กว้า
จะสิ้นบุญขามัทรี ที่จะละพระราชสามีนั้นหามิได้ แม
จะตกไรแสนกัณการ จะบริโภคมูลลาหารต่างโภชนา
ก็จะสันทรมานหามาปฏิบัติพระองค์ ถึงแมมาตรจะปลด
ปลงก็มีไถ่คิด จะเอาชีวิตนี้เป็นเกือกทองฉลองพระบาท
แม่พระองค์มีทรงพระอนุญาตให้ตามเสด็จไป อออุติ

^๑พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม ๑

(พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๐๖), หน้า ๑๕๑.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

อุชฺฐาลยิวาน, ซามุทรีก็จะก่อไฟให้รุ่งโรจน์โคดเข้าคายน
เห็นจะดีกว่าอยู่เป็นนายให้คนเขานินทา ว่ามีกฐิศาแต่
เมื่อยามสุข ถึงเมื่อยามทุกข์ก็ไม่ทุกข์ควย ก็แต่จะร่นรวย
อยู่ในบุรี จะขอตามเสด็จจรลีไปสู่ยากเมื่อยามจน...

พระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องควาวี นางจันทสุภา ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับนางสีดา
และนางมัทรี คือ มีความรักที่มั่นคงต่อควาวี แม่นางจะถูกขายเข้าทศัประสาท
พาตัวไปถวายท้าวสุนทรราช ท้าวสุนทรราชก็พยายามแก้แค้นพาราสี และหาหนอมมา
ทำเสน่ห์ให้นางหลงใหล แต่นางก็หายินยอมไม่ จนครั้งหนึ่งนางถึงกับคำทอท้าว
สุนทรราชว่า

อย่าโอ้อวดโอ้อวดว่ามิ่งมี
พูดจาบ่ล่ำฟองไปงไป
ไม่คิดว่าแก่เฒ่าจะเข้าโลง
ไม่ช้านักสักปีหนึ่งสองปี

หานิยมยินดีของมิ่งมี
คนอะไรใครบ้างอย่างนี้
ยังโอ้อวดทำหนมนำบัลลังก์
จะได้เกี่ยวกับผีที่ป่าช้า^๒

แต่ตอนที่ควาวีปลอมตัวเป็นท้าวสุนทรราชซุ่มตัวเป็นหน่อมแล้วเข้ามาหานาง นางก็มีได้
ยินดีความเป็นหน่อมนั้นควย ซึ่งจะสังเกตได้จากกิริยาที่นางแสดงออก ดังนี้

เมื่อนั้น
สำคัญว่าท้าวเจ้าพารา

จันทสุภาได้ฟังนั่งก้มหน้า
กัศยามิได้ประคิพัทธ์

^๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, "กัณฑ์หิมพานต์"
มหาเวสสันดรชาดก, พิมพ์ครั้งที่ ๖. (พระนคร : ศุภสุภา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๘.

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครนอกกรม ๖ เรื่อง,
หน้า ๕๘๘.

ให้เครื่องชุนหนุนหันผืนหลัง
ชักร้านพั้งนั่งยกกันพัก

แค้นคั่งขังซึ่งสะบั้งสะบัด
สองหัตถ์ปิดกรรมเสียทันใด^๑

กิริยาที่นางจันทสุภา "ก้มหน้า ผืนหลัง สะบั้งสะบัด ยกกันพัก และปิดหู" เป็น
กิริยาที่ยืนยันให้ควาวิไลทราบว่านางยังรักควาวิไลโดยไม่เสื่อมคลาย ทั้งที่ครั้งหนึ่งนาง
เคยกล่าวกับควาวิไลว่า

คุณของทรงฤทธิ์คั่งปิตุเรศ
จะขอเป็น เกือกทองรองชูลี

เหมือนฉัตรแกวกันเกศเกศี
ไปกว่าชีวิตจะวายปราม^๒

นอกจากนางจะรักควาวิไลตามปรกทิวสัจฉนภรรยารักสามีแล้ว นางยังรักและยกย่อง
ควาวิไลผู้ให้กำเนิด เพราะควาวิไลเคยช่วยนางให้รอดพ้นจากความตายด้วยการฆานก
อินทรี การช่วยชีวิตนางครั้งนี้จึงเท่ากับเป็นการชุบชีวิตของนางให้เกิดใหม่อีกครั้ง
ฉะนั้น ความรักของนางที่มีต่อควาวิไลจึงมีอาจจะเสื่อมไปโดยง่าย จนพลวิชัยถึงกับชม
นางว่า

นึกชมน้องสะใภ้อยู่ในจิต สัจจิตผู้รักเป็นหนักหนา^๓

จึงกล่าวได้ว่านางจันทสุภาเป็นหญิงที่มีความรักมั่นคง และเป็นตัวแทนของ
หญิงที่ดีคนหนึ่งในสังคมไทย

ขาดการไตร่ตรอง แม้นางจันทสุภาจะมีความรักที่มั่นคงก็ตาม แต่นาง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๓.

ที่เจ็บแสบและกินใจชาวบ้าน ดังเช่น

วาเอยวาจา
 อูแม่เอยจะซุบให้ซาโย
 มันจะงามมิงามก็ตามที่
 เร่งหาถูกขเดิกพอให้หมอกู
 นาชมสมเป็นมเหสี
 มีบุญประเสริฐเลิศลอย
 แนนางรูปงามขอลามาได้
 ไม่เสียตายพักตราจะราศี
 ชะชางมารยาพิราภ
 แคนแรกเห็นแก่งอมไม่ยอมยั้ง
 เคียวนี้หนูนอยนารักทำอักวอน
 ไม่อดสูญคนทั้งรวิวง

๖ ๑๒ คำ ๖

เมื่อนั้น
 ยิ้มเยื่อนเป็นอนหน้าคสามี่
 อีเขานชันจริงหยิ่งเยอ
 คึดพลางทางเคินออกไป
 เออนีอะไรเล่าไม่เข้าการ
 ร้องแรกตะโกน โปนทะนา
 แรกเริ่มเคิมที่สามี่ท่าน
 ซ่ามิได้ปลศปลงลงใจ

น้อยหรือช่าง โภกาปราศรัย
 ทำไมกับอ้เผ่าเฝ้าประค
 อากัพอัปรีย์ไม่ควรค
 จะได้เสกสมสนางสาวน้อย
 ทวงทีกริยาไมราดอย
 จะได้พลอยเก้อหน้าพระสามี่
 รัจักมั่งหรือไม่ด้วใครน
 เจ้าของเขามี่มาช่วงชิง
 ทั้งระแบบบายบยลขยันยั้ง
 ทำสะบัคสะบั้งชิงชิง
 เขานั่งซิดสะกิดกวนให้เกาหลัง
 เจ้าซ่าเสยใครมั่งเขาย่างน

จันท์สุคาฟังว่านาคสี่
 แล้วเทวีตรีกริกนิกใน
 กูลอเล่นให้เก้อก็จะได้
 ใสไคลแกลกลงลาวว่าจา
 จะมาพาลโกรขซึ่งหึงสา
 เยยหยันหยาบซาประชคใคร
 มาเกี่ยวพานพุดจาปราศรัย
 ค้วยเห็นภวไนยนั้นแก่นัก

ตาหูชานชมไม้คมสัน
 เคียวขับตัวใหม่วิไลลักษณ์
 อยวาทะกรุ่นราวสาวแส
 ขึ้นอารมณ์ขมิใจมิไครลง
 ทำเทียมเลียมสวนจะชวนขึ้น
 โกรธาคาแคงมาแมลงฤทธิ์
 แ่นพระมเหสียามี่ฉาว
 จึงคืนเอาผิวของตัวไป

เสวยหมากตะบันพันฟางหัก
 หนุมนอยนารักรูปทรง
 ถึงเข่าแกก่กึกพิศวง
 ทะลิ่งหลงแลเล็งเพ่งพิศ
 ทานก็ไม่อยากยื่นมือมาสะกิด
 หงุดหงิดงุ่นงานทะยานใจ
 ขับตัวให้สาวขึ้นเสี้ยใหม่
 วาพลางทรามวัยก็หัวเราะ^๑

และกิริยาที่หึงนางจันทสุดา และนางคันทมาลีช่วยกันรุมทำร้ายยายเขม่าที่ปราสาท
 ก็ไม่เหมาะสม ถึงความว่า

เต้นแรงเต้นกาคาอึ้ง
 มึงอย่าทำสาวออยลอยหน้า
 ว่าพลางคตตีไม่มีเบา

โกรธซึ่งหึงกูไม่คูเงา
 ที่หน้าตาเข็ดหัวเขา
 ยายเขม่าที่ปราสาทเพียงซาจิตใจ^๒

จึงกล่าวได้ว่า นางจันทสุดาเป็นตัวแทนของหญิงที่มีหึงความดี ความงาม
 และในขณะที่เดียวกันก็วางตัวไม่เหมาะสมกับฐานะ แต่การวางตัวไม่เหมาะสมก็เป็น
 การสร้างความสนุกสนานให้แก่อุชมได้อย่างดียิ่ง

นางคันทมาลี นางคันทมาลีเป็นตัวละครที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ
 หล้านภาลัยทรงสร้างบทบาทเพิ่มเติมขึ้นจากตัวละครในเรื่องเสด็จโคตรฉันทน์ นาง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๔-๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๒.

คันธมาลีเป็นมเหสีของท้าวสันนุราช นางมีอายุมากแล้ว จะสังเกตได้จากคำพูด
ของนางจันทสุตาที่ว่า

นั้นแน่หัวหงอกเป็นคอกเสลา
อีต้อกักคเหงือกห่างกัน

ไม่เจียมตัวมัวเมาโมหันธ์
ยังไม่ทันขึ้นหน้ามาค้ำทอ*

ลักษณะ "หัวหงอกเป็นคอกเสลา" แสดงให้เห็นว่านางมีอายุแล้ว และกิริยาที่นาง
อีต้อกักคเหงือก "กักเหงือก" ก็เป็นกิริยาของคนชราเช่นกัน เพราะตามปกติในยาม
โกรธมักจะขมอารมณ์ด้วยการ "กักฟัน" แต่นางกลับกักเหงือก เพราะนางไม่มีฟัน
นั่นเอง แมວนางจะมีอายุเช่นนี้ แต่นางก็มีไคว่างตนะให้เหมาะจะสมกับวัยและตำแหน่ง
ตั้งความบรรยายว่า

เมื่อนั้น
มาคอยรับเสด็จพระสามี
เห็นพระควาคำเนินมา
น้อยหรือรูปร่างข้างกระไร
หนุ่มน้อยน่ารักหนักหนาหนอ
หวังที่ทอดกรอนละมุน
จึงวิ่งออกไปรับถึงลับแล
ชม้อยชม้ายชายคู่ภูไฉน
กราบถวายบังคมชมโฉมผิว
คูใหม่ให้ประอบชอบอัชฌา
เห็นพระเฉยเชื่อนไม่เยื่อนหัก

นางคันธมาลี
อยู่ที่ฉากกันชั้นใน
สำคัญว่าท้าวผิวชบตัวใหม่
งามล้ำเหลือใจเจี้ยวพอกคุณ
ปากคอคิวตาเหมือนหน้าหุ่น
ให้ว่าบุปผิตวาสเพียงชาคใจ
จะเจียมตัวว่าแก่ก็หาไม่
ยมิใหญ่ยมน้อยลอยหน้าตา
ชางชบตัวใหม่เหมาะเป็นนักหนา
กัลยานิยมสมคิด
ความรักขึ้นมือมาสะกิด

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๐.

แกล้งทำเลี่ยมและกระแชะชิต

สะบั้งสะบักคักจวิตกิริยา^๑

ความขำขัน คือตอนที่นางคันธมาลีเห็นคาร์วออกจากโรงพิธี และคิดว่าเป็นท้าว
สันนุราช นางกระหิ้มใจที่เห็นท้าวสันนุราชเป็นหนุ่มรูปงาม นางจึง "วิ่ง" ออกไป
รับ ทั้งแสดงกิริยา "ขม้อยขม้าย" "ยิ้มใหญ่ยิ้มน้อย" "ยื่นมือมาสะกิด" "เลี่ยม
และกระแชะชิต" และ "สะบั้งสะบักคักจวิต" กิริยาทั้งกล่าวไม่เหมาะสมกับวัยและ
ฐานะของนาง แม่วางจะแสดงกิริยาทั้งกล่าว คาร์วก็มีไค่นำพา ครั้นต่อมาใน
คราวที่นางขึ้นเฝ้า นางจึงยิ่งเพิ่มความประณีตในการแต่งตัวมากขึ้นเพื่อล่อใจคาร์ว
ถึงความว่า

คิดแล้วสร้งน้ำชำระกาย	ขมื่นผงละลายเป็นคอนขัน
ลูบไล้ซัดสีฉวีวรรณ	ทรงกระแจะจวงจันทน์กลิ่นเกลา
น้ำดอกไม้เทศทากว่าจะหัว	ชโลมทั้งเนื้อตัวเหมือนปลอยเตา
กระจกตั้งนั่งส่องมองคูเงา	จับเขม่ากันไรไปปลิว
หวักระจายรายเส้นขนเม่นสอย	ผัดหน้านั่งตะบอยบีบสิว
เสกข้มขี้ปากพลาจทรงวาดคิ้ว	นุ่งผ้ายกริ้วมีราคา
เอาสะไบปักทองเข้าลอมหม	นึกชมสมคิ้ว เป็นนั๊กหน้า
จะแต่งไปอวดมันจันทสุคา	น้ำหน้ามันอ้อจัญไร ไหนจะมี ^๒

นางคันธมาลีบรรจงแต่งตัวให้งาม โดยการทวน้ำดอกไม้เทศ ผัดหน้า บีบสิว ฯลฯ
กิริยาต่าง ๆ ที่นางกระทำนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยคงจะมีพระราช

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๕.

ประสงค์จะเน้นกิริยาที่นางต้องแต่งตัวให้งามเพื่อให้ "เป็นสาว" ทัดเทียมกับความ "เป็นหนุ่ม" ของท้าวสันนุราช ที่น่าสังเกตุก็คือ นางบีบลิ้ว ซึ่งควรจะเป็นกิริยาของหนุ่มสาวมากกว่า แต่นางซึ่งมี "หัวหงอกเป็นดอกเลา" และ "กัศเหงือก" แล้วไม่ว่าจะมีสิ่วปรากฏอยู่ ทั้งนี้นางคงจะคิดว่าตัวเองยังเป็นสาวอยู่จึงแสดงกิริยาเช่นนั้น และพระองค์อาจจะมีพระราชประสงค์ให้ผู้ชมละครนอกเกิดความขบขันแกมสังเวชที่เห็นนางกำลังบีบลิ้วซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดวิสัย การที่นางนึกชมตัวเองว่างามก็แสดงให้เห็นว่า นางไม่รู้จักตัวเอง คิดว่ายังเป็นสาวทัดเทียมนางจันทสุคำไค้ ดังนั้น เมื่อถึงตอนเขาเผานางจึงทะเลาะวิวาทกับนางจันทสุคำไค้ เพราะคิดว่าตนงามและยังเป็นที่รักของท้าวสันนุราช ดังที่นางกล่าวกับนางจันทสุคำไค้ว่า

แนนางรูปงามขอลาได้	รู้จักมั่งหรือไม่ผิวใครนี้
ไม่เสียดายพักตราจะราศี	เจ้าของเขามี่มาชวงชิง
ชะชางมารยาพิรากล	ทั้งระแบบแยบยลชย่นยั้ง
แต่แรกเห็นแกหงอมไม่ยอมยั้ง	ทำสะบักสะบั้งชิงชิง
เคียวนี้หนุ่มน่ารักทำอ้อกวน	เขานั่งซิคสะกิดกวนให้เกาหลัง
ไมอดสูญคนทั้งรวิ้วัง	เจ้าซาเอ๋ยใครมั่งเขาอย่างนี้

และ

นาเอยนาทัวเราะ	พลงคบมือเยาะเย้ยหยัน
เออกระนั้นหรือคะพระนักรรรม	คิดนั้งรู้ว่า เป็นนาย
สมบัติบ้านเมืองแลเครื่องยศ	พระยายกมาให้หมคมอบถวาย
บริบูรณ์ทุกสิ่งข้าหญิงชาย	มั่งมีมากม้ายเจียวนายเรา

เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๘.

นางยอกรักรวมอารมณ์หม่อม
 หรือจะไว้อิงแอบแนบเกล้า
 หึงขำมาผิวตัวเสียไค้
 รัานหาชู้ชมสมคิด
 เขาครอมครองเอาเป็นเจ้าของ
 หน้าเป็นเล่นตัวเต็มประกา

ผัวยอมยกให้หรือไม่เล่า
 หยอกเขายื้อวนชวนคิด
 ไม่มีอำล้ายแค่สักหนึค
 คักจรีตคิตตามแม่สื่อมา
 จองทองฮักฮักหนักหนา
 กลับยิ้มเยาะข้าหน้าไม่อาย*

นางคันธมาลีกล่าวขอ ประชดประชันนางจันท์สุดาและฤๅษีควยคำพูดที่ไม่สุภาพ-ควพุด
ของนางนาจะเป็นคำพูดของหญิงชาวบ้านที่มีปากคอเราะรานเกี่ยวกับควยเรื่องฉาว
หึงหวงมากกว่าที่จะเป็นคำพูดของนางกษัตริย์ นางกล่าวหานางจันท์สุดาว่า "แยง
 ผัว" ของนางควยความ "รานชู้" ทั้งยัง "คักจรีต" ตามแม่สื่อมา "หาผัว" คำ
 "แยงผัว" และ "รานชู้" ทำให้นางจันท์สุดาเจ็บแค้นยิ่ง เพราะเป็นการกล่าวหาที่
 ไม่มีมูลความจริง นอกจากนั้นนางคันธมาลียังกล่าวหาว่านางจันท์สุดา "คักจรีต"
 ตามแม่สื่อมาโดยที่นางหารู้ไม่ว่านางจันท์สุดาถูกยายเข่าที่ศัประสาหลักพาตัวมายัง
 เมืองพิทขวิสัย และไม่เพียงแต่จะหาเรื่องทะเลาะวิวาทกับนางจันท์สุดาเท่านั้น
 นางยังพาโลหาเรื่องกับฤๅษี นางประชดฤๅษีว่า ที่ท้าวสันนุราชแบ่งเมืองให้ครึ่ง
 หนึ่งก็คงจะมอบนางจันท์สุดาให้ควย คำพูดของนางคันธมาลีทั้งหมดแสดงให้เห็น
อย่างแจ่มชัดว่านางหึงหวงท้าวสันนุราช และยังไม่ยอมให้ใครช่วงชิงไปได้ แม้นาง
 จะชราแล้วแต่ก็ยังคุมหลงในเรื่อง โลกีย์ลุ่ม เมื่อเป็นเช่นนั้นนางจึงตั้งใจไปขอโทษ
 ฤๅษีเพื่อขอให้ชุบตัวให้เป็นสาวทักเหียมกับท้าวสันนุราช แต่นางทนความร้อนจากไฟ
 ไม่ได้ นางจึง

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

ลูกขึ้นเต้นบัคบัคสะบัดสะไบ

ฝันว่าแก่พระนักสิทธิ์

เพลิงแรงร้อนเหลือจนเหงื่อพราว

อกใจระรัวตัวสั่นท้าว

ข้าเห็นผิดตำราที่ว่ากล่าว

มันจะสาวมีสาวก็ตามที่^๑

นางคันธมาลีประจักษ์ความจริงว่าที่นางชูปแก้วไม่สำเร็จ เพราะนางทนความร้อนไม่ได้ หากนางเป็นผู้มีความดีรอบคอบ ไตร่ตรองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ กับเหตุการณ์ที่ท้าวสันนุราชเข้าพิธีชูปแก้วกับฤๅษีสมาลี นางก็อาจนึกได้ว่า ท้าวสันนุราชคนนี้มีใจคนเดิม เพราะท้าวสันนุราชก็เป็นบุรุษคนหนึ่งที่จะทนความร้อนไม่ได้เช่นเดียวกับนาง แตนางขาดสติ ขาดความรอบคอบ ขาดความยังคิดโดยสิ้นเชิง นางคิดแต่เพียงว่าทำอะไรจึงจะเอาชนะนางจันท์สุคา ทำอย่างไรนางจึงจะกำจัดนางจันท์สุคาได้ จนกระทั่งวันหนึ่งยายเฒ่าที่ศประสาทไม่อาจจะเห็นความทุกข์ทรมานใจของนางคันธมาลีและเพื่อความอยู่รอดของนางเอง ยายเฒ่าจึงคิดสืงใจบอกนางคันธมาลีว่า

พระทรงธรรมสันนุราชเรื่องชย

อันพระโคมยงองค์นี้

พระฤๅษีนี้ชะรอยเป็นเพื่อนรัก

แม่อยาพะวงสงสัย

อันพระความีสำคัญ

กายเสียในไฟนั้นแนแนก

สามี่จันท์สุคาชั่วรู้จัก

ช่อมชกกันมาสารพัน

ลูกจำได้จริงจริงทุกสิ่งสรรพ

พระขรรค์นั้นไม่วางห่างกาย^๒

นางคันธมาลีได้ฟังเช่นนั้น จึงเริ่มไตร่ตรองความจริงที่เกิดขึ้น และคิดเสียใจที่ท้าว

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๐.

สิ้นนุราชต้องสิ้นชีวิต จนที่สุดด้วยความเคียดแค้นที่ท้าวสิ้นนุราชถูกฤษีและควาวิไลบงาบวกกับความอับอายที่ตนเคยแสดงกิริยาอันไม่สุภาพต่อควาวิไล และเหล่านางสนมกำนัล นางคันทมาลีจึงตัดสินใจให้ยายเฒ่าที่ศึประสาทส่งข่าวให้ไวยทัต ซึ่งเป็นหลานช่วยยกทัพมาแก้แค้นแทนท้าวสิ้นนุราช แต่ไวยทัตก็รบแพ้ควาวิไลและสารภาพความจริงให้ควาวิทราบ ควาวิจึงให้ประหารผู้สมรู้ร่วมคิดทั้งหมด รวมทั้งนางคันทมาลีด้วย

จึงกล่าวได้ว่า นางคันทมาลีต้องสิ้นชีวิตเพราะความไม่รอบคอบ ขาดสติ ไม่ไตร่ตรอง และมัวเมาในโลกีย์สุขเกินควรจนมันปลายคางเอาทั้งชีวิตแลกกับ
ประสบการณ์อันไม่รอบคอบนั้น

ยายเฒ่าที่ศึประสาท ยายเฒ่าที่ศึประสาทเป็นตัวละครในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิไลแสดงพฤติกรรมในค่านิยาย หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่านางคือ "ตัวร้าย" ตามปกติในการแต่งวรรณคดี กวีมักจะสร้างตัวละครที่เป็นตัวร้ายประกอบด้วยเสมอ ตัวร้ายหรือผู้ร้ายอาจจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ผู้ร้าย คือ ทศกัณฐ์ เพราะเป็นผู้ที่ลักนางสีดาไปไว้ในลังกา จนเกิดการรบทัพจับศึกหลายครั้งหลายครา ทำลายผู้คนและทรัพย์สินเพื่อแย่งชิงนาง เรื่องพระนล ผู้ร้าย คือ บุษกร เป็นผู้ปลงให้พระนลหลงเล่นสกาจนสิ้นเนื้อประดาตัวต้องละทิ้งบ้านเมือง หรือพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ผู้ร้าย คือ ศรีสันต์ ซึ่งเป็นคนคิดให้น้อง ๆ ช่วยกันปลงพระสังข์ศิลป์ชัยตกแห่ ส่วนผู้ร้าย หรือตัวร้ายในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิไลที่เป็นหญิง คือ ยายเฒ่าที่ศึประสาท

เป็นที่น่าสังเกตว่า ยายเฒ่าที่ศึประสาทในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิไลมีบทบาทมากกว่าในเรื่องเสื่อโคคาฉันท์ กล่าวคือ ยายเฒ่าที่ศึประสาทในพระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวิไลมีบทบาทตั้งแต่ตอนอาสาไปรับนางผมหอม ตอนนางคันทมาลีและนางจันทสุภาทะเลาะวิวาทกัน และตอนที่ไปส่งข่าวให้ไวยทัตยกทัพ

เข้ามาพบกับควาวิ เพื่อแก้แค้นแทนท้าวสันนุราช ส่วน "หญิงแก่" ในเรื่องเสื่อโค
คำฉันท์ กล่าวถึงแต่เฉพาะตอนรับอาสาไปพานางฉม่อมมาถวายท้าวยศภูมิ และทำ
อุบายลวงพระชรรค์จากควาวิไปเผาไฟ กังต้อย่าง

ครั้นราชบุรุษไป	หญิงแก่หนึ่งใน
นครนั้นชันชาน	
ว่าข้าขอรับนงคราญ	อันมีเกษปาน
สุคนธ์นั้นมาถวาย	
ขอเรือลำหนึ่งคนพาย	ไปถึงเมืองหมาย
อันชื่อว่ารามยธานี	

และ

หาษีผู้เฒ่า	มันคอยเคียมเข้า	สืบทาจอมไตร
มันนบมอบทูล	ว่าพระชรรค์ชัย	ก็ดองค้ประไพ
เมื่อทรงพระสุคนธ์		
ข้าพระเจ้าขอ	แบกไว้พึงพอ	กว่าเสร็จสงขล
เมื่อจะเป็นเหตุ	พระบุญถมด	ยื่นคาบเพ็ชรพล
ให้แกมมาลา		
ส่วนน้องท้าวทรง	น้ำอบโลงจสรง	สมเด็จพี่ยา
หาษีไค้กาบ	มึงผาคคลาศคลา	ใส่ไฟโดยปรา
รกลูยีนคี่ ๖ ^๒		

๑ เสื่อโคคำฉันท์ และอนิรุทธคำฉันท์, หน้า ๓๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.



พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงกำหนดให้ยายเฒ่าที่ศป ระสาท มีบทบาทมาก ก็เพราะ ยายเฒ่าเป็นตัวละครที่ทำให้เนื้อเรื่องเข้มข้น และสนุกสนาน ขึ้น ดังตอนที่ยายเฒ่าเป็นผู้นำสารจากนางคันชมาลีไปให้ไวยัตต์ และไวยัตต์ก็ยก กองทัพ เข้ามารบกับคว้าวด้วยความแค้นที่ท้าวสันนุราชถูกฉกตกกลงในกองไฟจนสิ้นชีวิต เนื้อเรื่องตอนดังกล่าวในเรื่อง เสือ โศกาคันต์ไม่มี แต่พระองค์ทรงเพิ่มเติมเพื่อให้ ผู้ชมละครนอกเกิดความตื่นเต้นและสนุกสนาน

แม้ว่ายายเฒ่าที่ศป ระสาทจะเป็นตัวร้าย หรือเป็นตัวละครที่มีผลให้ผู้ชม ละครนอกเกิดความรู้สึกในค่านลบ นางก็ยังมีลักษณะนิสัยอื่น ๆ ซึ่งพอจะประมวล ได้ดังนี้

โลก ลักษณะที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งของยายเฒ่า คือ มีความโลภ ดัง ตอนที่นางทราบข่าวจากทหารที่ตีฆ้องร้องป่าวว่า ถ้าใครสามารถนำตัวนางฉมหม่อม มาถวายท้าวสันนุราชได้ ก็จะได้รับรางวัลอย่างงาม ดังความว่า

ผู้ใดใครรู้เห็นบ้าง	ตำแหน่งนางฉมหม่อมเสนาหา
ถ้าแม่นำไปได้นางมา	เงินทองเสื่อน้ำจะรางวัล
ทั้งเหยาเรือนไรนาจะหาให้	ข้าไทชายหญิงทุกสิ่งสรรพ

นางไคยีนคำป่าวประกาศ จึงรีบเสนอตัวรับอาสาพานางฉมหม่อมมาให้ โดยหวัง จะได้รับสินจ้างรางวัลอย่างคุ้มค่า และด้วยความเห่อเหิมในลาภยศที่นางพึงจะได้ นางจึงแสดงความเย่อหยิ่งให้ปรากฏในตอนนี้ออกไปรับนางฉมหม่อม ดังความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัดนั้น
ชั้นซีแคร์คานหามคนตามมา

ยายเฒ่าทำประหนึ่งกึ่งกา
ประศุกินคันท่าหน้าตะพาน*

ยายเฒ่าทำตัวประหนึ่ง "กึ่งกา" หมายความว่าเมื่อนางมีบุญวาสนาที่ได้ "ชั้นซีแคร์คานหามคนตามมา" นางก็ล้าพองใจแสดงอาการ เขิกหน้าซुक อย่างที่เรียกได้ว่า "ไม่เห็นหัวคน"

ครั้นเดินทางมาถึงเมืองจันทบุรี ยายเฒ่าได้พบนางจันทสุภาครองรักกับควาวิ้ยความสุข นางก็ยังไม่หักห้ามความโลภ ไม่คิดว่านางจันทสุภาเคยมีพระคุณชุบเลี้ยงนางมาก่อน ตรงกันข้ามกลับพยายามคิดหาทางทำลายความสุขของคนทั้งสองด้วยการ ฝากควา เพื่อนำนางจันทสุภาไปยังเมืองพัทวิสัย

หากพิจารณาความโลภของยายเฒ่าก็จะเห็นได้ว่าเป็นปกติวิสัยของมนุษย์ ที่ต้องชวนชวาทวิถีทางเพื่อหาความสุขสบายให้ตัวเองมากที่สุด โดยเฉพาะยายเฒ่าที่ศึประสาทที่ไม่เคยมีโอกาส "ชั้นซีแคร์คานหามคนตามมา" คุ้มแล้ว ก็ยังจะต้องรีบฉวยโอกาสครั้งนี้ไว้โดยเร็ว เพราะนางไม่แน่ใจว่าในช่วงชีวิตของนางที่ยังเหลืออยู่ไม่นานนักจะสบโอกาสเช่นนี้อีกหรือไม่ และถ้านางคักสินใจอยู่ที่เมืองจันทบุรีกับนางจันทสุภา นางก็ยังคงเป็น "ชู้ชา" อยู่ร่ำไป ฉะนั้น ทางที่จะนำมาซึ่งความสุขจนชั่วชีวิต ก็คือ พานางจันทสุภาไปถวายท้าวสันนุราช เพื่อท้าวสันนุราชจะได้คกรางวัลให้แก่นางตามที่ได้สัญญาไว้

มีความคิดแยบยล แม่ยายเฒ่าที่ศึประสาทจะมีอายุแล้ว แต่ความคิดของนางยังแยบยลอยู่ จะเห็นได้จากการที่นางเป็นคนช่างสังเกต เห็นควาวิ้ยเห็น

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๔.

พระขรรค์ตลอดเวลา นางจึงเกิดความสงสัยและหาอุบายให้นางจันท์สู่ศาลวงถาม
 คาวี ถึงความว่า

อันองค์ภัสศาสามี

เห็นที่หาซื้อต่อแม่ไม่

เห็นพระขรรค์บรรทมทุกคืนไป

นางจะแหงนแครงฤทัยเทวี

ความคิดถึงกล่าว นางจันท์สู่คาไม่เคยหว่ากระแวง ครั้นถูกยายเฝ้าให้ข้อคิดดังนี้
 จึงมีความเห็นคลายตามว่า

จริงอยู่ยายว่าข้านักพรัน

ซัดพระขรรค์คิดองค์น่าสงสัย

จะหลอถามทรงศักดิ์ซักไซ้

ให้ได้ความข้าสำคัญ

หากจะเปรียบเทียบความคิดของยายเฝ้ากับนางจันท์สู่คา จะเห็นว่ายาย
 เฝ้ามีความสังเกตพินิจพิจารณามากกว่า นางจันท์สู่คาเป็นแม่เหล็กของคาวีแต่ไม่เคย
 สังเกตว่าคาวีเห็นพระขรรค์ตลอดเวลา ผิดกับยายเฝ้าซึ่งเป็นบุคคลที่เพิ่งมาที่หลัง
 กลับมีความสังเกตมากกว่า ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะนางจันท์สู่คารักคาวีด้วยความ
 บริสุทธิ์ใจ จึงไม่หว่ากระแวงหรือสงสัยเรื่องพระขรรค์ ผิดกับยายเฝ้าที่เดินทาง
 มาเมืองจันท์สู่คาอย่างมีจุดมุ่งหมาย และคาวีก็คือศัตรูที่คอยกีดขวางมิให้นางประสบ
 ความสำเร็จ เมื่อนางมีศัตรูจึงต้องระวังตัวเท่า ๆ กับคอยสังเกตความเคลื่อนไหวที่
 จะโจมตีได้ ด้วยเหตุนี้นางจึงระแวงคาวีที่มีพระขรรค์ติดตัวอยู่ตลอดเวลา

ความคิดของยายเฝ้าที่สืบประสาทเป็นผลสำเร็จ นางจันท์สู่คาบอกความ
 ลับเรื่องพระขรรค์แก่ยายเฝ้า ยายเฝ้าจึงวางแผนทำลายพระขรรค์ ด้วยการออก

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘๓.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

อุบายว่า

แม่นไค้สมบัตินสถาน
ไปยังฝั่งน้ำค้างจาง
น้พระจะมานไอศูรย์
เชิญเสด็จไปสรองคองคา

ยอมแต่งการมูรธาภิเศกสรอง
สระเกศทุกองคักษัตรา
สืบประยูรสूरิววงศ์พงศา
ตามอย่างท้าวพระยามาแต่ไร

ทั้งคววีและนางจันทสูดาหลงเชื่อ ควคีควายายเขารูชนบธรรมเนียมดี ถึงวันพิชิต
ยายเขาก้ลวงคววีให้ฝากพระขรรค์ไว้กับนาง โดยให้ช้อคคววี

ไหนเห็นพระขรรค์ไว้มันคง ลงสรองถูกน้ำจะเป็นถนิม
เสียดายพลอยประดับล้วนทับทิม จะช่วยเชิญไว้ริมชลธาร^๒

คววีหลงเชื่ออีกโดยไม่ระแวงว่ายายเขาจะคิดทรยศ เมื่อได้พระขรรค์แล้วยายเขา
จึงเมพาพระขรรค์จนทำให้คววีสลบ แล้วถือโอกาสอุ้มนางจันทสูดาไปในขณะที่นาง
หมดสติเพราะคิดว่าคววีสิ้นชีวิตแล้ว

จะเห็นได้ว่า ความคึกของยายเขาที่ศึประสาทแยบยลจนคววี และนาง
จันทสูดาไม่อาจจะความทันได้

เอาตัวรอด แม่ยายเขาที่ศึประสาทจะพานางจันทสูดาไปเมืองพัทวิสัย
ได้สำเร็จ แต่คววีก็สามารถตามจนพบ ครั้นยายเขาทราบบว่า ท้าวสันนุราชที่ซุบ
คววีให้เป็นหนุมแท้จริงคือ คววี นางจึงพยายามเอาตัวรอดโดยการตัดสินใจออกนาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๐.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๑.

กันขมาลีสว่า ท้าวสันนุราชคือสามีของนางจันท์สุภา นางคิดว่านางกันขมาลีสคงจะ
ต้องคิดหาทางแก้แค้น และถ้าได้รับชัยชนะนางก็จะปลอดภัย เหตุการณ์เป็นไป
ตามคาด นางกันขมาลีสให้ยายเฒ่าถือสารไปให้ไวยทัตเพื่อมาช่วยแก้แค้น แต่
ไวยทัตก็พ่ายแพ้แล้ว

การเอาตัวรอดของยายเฒ่าทัตประสาทรครั้งนี้เท่ากับเป็นการปรับตัวให้
เข้ากับเหตุการณ์ และเป็นการตัดสินใจได้อย่างดีที่สุดในการะคับขัน เพราะถ้านาง
ไม่ตัดสินใจบอกนางกันขมาลีส นางก็ต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของควาวิอย่างไม่มีปัญหา
ดังนั้น ทางเลือกดังกล่าวจึงเป็นทางที่ดีที่สุด

กรรมที่ยายเฒ่าก่อ คือ นางทำให้ควาวิและนางจันท์สุภาต้องพลัดพรากจาก
กัน นางก็ได้รับผลตอบแทนอย่างที่เรียกว่า "กรรมสนองกรรม" ดังจะเห็นได้
จากตอนที่นางถูกนางจันท์สุภา และนางกันขมาลีสรู้มหารายจนบาคเจ็บและโศครวญ
ถึงความมา

เหลือเอ๋ยเหลือออก
กลัวแล้วเจ้าประคองขอลภัย
จะหลีกไปข้างนั้นก็ถูกตี
หน้าตาบวมบอบลงหมอบซบ

เจ็บพันจนปัญญาหน้าตาไหล
พลางยกมือไหว่นอบนบ
เหลียวมาข้างนั้นก็ถูกตบ
กลิ้งเกลือกเสือกสลับไม่สมประดี*

ผลสุดท้ายเมื่อควาวิรบชนะไวยทัต และไวยทัตสารภาพว่า

อ้เฒ่าทัตประสาธแสนกล
ทั้งนางกันขมาลีสมีสาร

ไปลอบเลาเหตุผลเป็นความลับ
ว่าขานให้ชาเขามาจับ

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๒.

จึงได้พาพวกพ้องเป็นกองทัพ
 คาวีจึงมีคำสั่งให้

มาเคียวชัยซึ่งชัยถึงในวัง^๑

อโฆทศประสาทชาติทรยศ
 จงจงจำชื่อคาพาตัว
 ทั้งทางเรือทางบกสักทวน

โทษถึงตายหมกไม่ไว้มัน
 ตะเวนไปให้ทั่วเขตชัย
 แล้วพิฆาตฟาดฟันให้บรรลัย^๒

จึงกล่าวได้ว่า กรรมชั่วที่ขยายเขี้ยวตบตีประสาทได้ก่อไว้ก็มีผลตอบสนอง
 อย่างสาสม ทั้งนี้เพราะขยายเขี้ยวกระทำตัวเองให้เป็น "ข้าสองเจ้า บ่าวสองนาย"

การสร้างตัวละครในพระราชนิพนธ์ละครนอกเรื่องคาวีมีความสอด
 คล้องกับจุดมุ่งหมายของการแสดงละครนอกที่มุ่งจะให้ผู้ชมเกิดความสุขสนาน กัง
 จะเห็นได้จาก ท้าวสินธุราช และนางคันธมาลี เป็นตัวละครที่แสดงกิริยาท่าทาง
 ตลอดจนคำพูดที่ทำให้ผู้ชมเกิดความขบขัน ส่วนตัวละครอื่น ๆ ก็มีลักษณะนิสัยสมจริง
 เช่น คาวี แม้จะมีลักษณะเหมือนพระเอกในวรรณคดีไทยทั่วไปที่รูปงาม กล้าหาญ
 แต่ก็ยังขาดความรอบคอบและอกซำต ๑ หลวิชัย ผู้ช่วยพระเอกที่รักและช่วยเหลือน้อง
 อย่างรอบคอบ ไวยพิศ เป็นตัวละครที่มีแต่ความมุทะลุและใจร้อน นางจันท์สุดา
 เป็นตัวละครที่มีความรักมั่นคงแต่ขาดการไตร่ตรอง นางคันธมาลี เป็นตัวละครที่
 ขวนขวาย และยังลุ่มหลงอยู่ในเรื่องโลกีย์ ส่วนยายเขี้ยวตบตีประสาท เป็นตัวละครที่มี
 ความโลภและมีความคิดแยบยลเพื่อความอยู่รอดของตัวเอง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงมีพระปรีชาสามารถในการสร้างตัวละคร
 ให้มีความสมจริง และบรรลุจุดมุ่งหมายของการแสดงละครนอกอย่างแท้จริง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๖.